

Malmö högskola
Lärarytbildningen
Skolutveckling och ledarskap

Magisterarbete
15 högskolepoäng

Handledningens betydelse för lärarrollen

Lärares upplevelse av hur handledningen gör skillnad för eleverna

Guidance as a tool for the teacher profession

Teachers' experience of how the guidance makes sense for the pupils

Pia Thimgren

Specialpedagogik, magisterkurs, 30hp

Slutseminarium 2009-06-04

Examinator: Lena Lang

Handledare: Lotta
Anderson

Malmö högskola
Läraryrskutbildningen
Skolutveckling och ledarskap
Specialpedagogik
Vårterminen 2009

ABSTRAKT

Thimgren, Pia (2008)Handledningens betydelse för lärarrollen Lärares upplevelse av hur handledningen gör skillnad för eleverna (Guidance as a tool for the teacher profession Teachers' experience of how the guidance makes sense for the pupils)
Skolutveckling och ledarskap, Specialpedagogik, Läraryrskutbildningen, Malmö högskola.

Vi pratar om handledning i skolan men vem är den egentligen bra för?

Mitt syfte i detta arbete är att studera om lärare upplever att handledningen de fått ta del av har betydelse för hur de bemöter eleverna i klassrummet. Mitt underliggande syfte är att studera om handledning kan vara en möjlighet för kompetensutveckling och personlig utveckling vilket kan bidra till utveckling för verksamheten. Arbetet utgår från ett hermeneutiskt vetenskapligt förhållningssätt. Jag har använt mig av kvalitativ forskningsmetod och gjort tio ostrukturerade intervjuer med lärare i skolan. De tio lärarna som ingår i studien har alla deltagit i någon form av handledning. Resultatet redovisar jag i två moment; temaområden och huvudteman. De sex olika temaområdena är: handledning, individ-, grupp- och organisationsperspektiv, handledarens roll, farhågor i handledning frågeställningar och lärarrollen. Huvudteman har rubrikerna: bemötande och handledarens kompetens.

Resultatet i studien visar att lärarna upplever att det är betydelsefullt att få reflektera och få utbyte av andras erfarenheter i handledning och att detta påverkar och gör en skillnad i sättet att bemöta eleverna. Lärarna upplever att kunskapen om eleven ökar genom att de vid handledningstillfällena får ta del av andras erfarenhet av eleven. Vidare visar resultatet att handledarens kompetens påverkar handledningens resultat som även kan påverka lärares sätt att skapa relation och att bemöta i klassrummet. Ett annat resultat är att handledningen upplevs vara en möjlighet för personlig utveckling som i sin tur kan bidra till skolutveckling.

Nyckelord: bemötande, elever, förhållningssätt, grupphandledning, handledning, kompetensutveckling, lärarroll

Pia Thimgren

Handledare: Lotta Anderson

Examinator: Lena Lang

Förord

Tack till er som deltagit i min studie och som trots er höga arbetsbelastning ändå klämde in ett intervjutillfälle. Utan er hade detta arbete varit omöjligt!

Tack till Anna för dina synpunkter och kaffe med dopp. Tack till alla mina kollegor som stöttat mig och ett tack till Lotta för all handledning under hela denna resans gång. Det har varit en krokig resa under en lång tid och med många, och en del långa, stopp på vägen!

Maj, 2009, i elfte timmen, pust!

Pia Thimgren

Innehållsförteckning

Abstrakt

Förord

1. Inledning	7
1.1 Bakgrund	8
1.2 Problemområde, syfte och frågeställningar	9
1.2.1 Problemområde	10
1.2.2 Syfte	10
1.2.3 Frågeställningar	10
1.3 Tillvägagångssätt	10
2. Litteraturöversikt och teoribildning	11
2.1Handledning som begrepp	11
2.1.1Handledarens kompetens	13
2.2 Profession i lärarrollen	14
2.3 Forskningsöversikt	16
2.3.1 Tidigare forskning som är relevant för min undersökning	17
2.4 Systemteori	19
2.5 Salutogenes	22
2.6 Sammanfattning och tolkning av litteratur och teorier	23
3. Metod	25
3.1 Metodologisk ansats	25
3.2 Intervju som forskningsmetod	27
3.3 Samtycke och sekretess	27
3.4 Verifiering	28
3.5 Information om pilotstudien och utarbetande av intervjuguide	29
3.6 Urval till undersökningsgrupp	29
3.6.1 Informanterna i intervjustudien	30
3.7 Min bakgrund	31
3.8 Bearbetning	32
3.8.1 Hermeneutisk tolkning av intervjutexter	32
3.8.2 De sju principerna	33
3.8.3 Struktur	35

4. Resultatredovisning och teman	37
4.1 Temaområden	37
4.1.1 Tema ett:Handledning	37
4.1.2 Tema två: Individ-, grupp- och organisationsperspektiv	39
4.1.3 Tema tre:Handledarens roll	42
4.1.4 Tema fyra: Farhågor i handledning	43
4.1.5 Tema fem: Frågeställningar	44
4.1.6 Tema sex: Lärarrollen	44
4.2 Huvudteman	46
4.2.1 Bemötande	46
4.2.2 Handledarens kompetens	48
5. Diskussion och slutsats	51
5.1 Resultatdiskussion och specialpedagogiska perspektiv	51
5.1.1 Lärarroll och personlig utveckling	51
5.1.2 Handledarrollens utveckling	53
5.2 Metoddiskussion	54
5.3 Förslag till fortsatt forskning	55
5.4 Slutsats	55

Referenslista

Bilaga

- 1 Intervjuguide

1. Inledning

Handledning är ett vitt begrepp och kan stå för många saker i skolans värld. Det är idag ett begrepp som vi använder och som representerar en mängd olika former av handledning. Vi kan tänka rådgivande och konsultativ handledning, terapeutisk handledning, att vara en handledare till elever, att vara handledare till studerande på lärarutbildningen m.m. Variationerna är många och syftet med handledningen är ofta det som styr formen och innehållsinriktningen.

”Handledning ska stå för en viktig och professionell hjälp i individers och grupper utveckling, ett viktigt bidrag till annan pedagogisk verksamhet. Det karaktäristiska för handledning som pedagogisk verksamhet är närhet, omtanke och det personliga som skapar grunden för verksamheten som präglar den”
(Lauvås & Handal, 2001 s 16)

Med detta i åtanke är frågan om handledning kan främja och göra det lättare för lärare att enligt läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet Lpo 94 *anpassa undervisningen till varje elevs förutsättningar och behov*. Jag kommer fortsättningsvis i detta arbete att använda mig av benämningen *lärare* oberoende av om personens/personernas utbildning är förskollärare, fritidspedagog eller lärare.

Spelar handledning egentligen någon roll? Jag har intresserat mig för om lärare har en upplevelse av att handledningen de fått ta del av har haft betydelse för hur de agerat mot eleverna i verksamheten. I lärarrollen ingår även att skapa relationer med eleverna. Lärare har stor betydelse för elevers utveckling och spelar en stor roll i interaktionen i klassrummet. När jag själv arbetade i skolan som specialpedagog upplevde jag att läraren spelade en stor roll och lärarens sätt att bemöta elever var ofta det som gjorde skillnad. Läraren bör ha kunskaper i ämnet, se till alla elevers förutsättningar och individualisera undervisningen efter dessa. Läraren är en viktig person och har i vissa fall en avgörande betydelse för elevers framgång eller motgång i skolan. Jag har även intresserat mig för vad lärare upplever vara det viktigaste i läraryrket. Jag har ställt frågan just så och inte försökt att styra in den på ett kunskapsperspektiv eller ur ett relationsperspektiv. Mitt syfte med den frågan är om lärare upplever att det reflekteras över just detta viktiga i handledningen och om handledningen i så fall möjliggör kompetensutveckling.

Innehållet i grupphandledning styrs av dem som blir handledda. De handledda har frågeställningar/dilemman som uppstått i praktiken som de tar upp under handledningstillfällena. De handledda kommer själv underfund med hur de bäst vill hantera den verklighet de ställs inför. Det är inte en lösning som är det centrala i handledningen utan ett reflekterande som kanske sedan leder fram till en egen lösning för den handledde. Handledaren finns där bl.a. för att hålla ramar och styra sådant som att alla får komma till tals och tala till punkt. I skolan har möten som generellt är gemensamma i arbetslagen ofta fokus på planering och genomförande och det är sällan tiden räcker till för reflektion och bekräftelse.

Det satsas i skolan idag pengar på kompetensutveckling. I bl.a. de rapporter och inom den forskningen som jag behandlar i kap. 2 beskrivs det flera olika innehållsinriktningar för handledning. Jag kommer i detta arbete att diskutera två olika innehållsinriktningar för handledning i skolan; handledning för den personliga utvecklingen och handledning som kompetensutveckling som kan bidra till skolutveckling.

Många skriver och forskar om handledning men dess inflytande på lärarrollen är inte i så hög grad utforskat. Som ett exempel vill jag nämna att när jag genom sökmotorn Libris skrev ordet "Handledning" fick jag 8 673 träffar. Jag utökade sökningen med orden "Handledning Lärarrollen" och då minskade träffarna till 22. Då är jag medveten om att en del forskare inte använder ordet lärarroll i detta sammanhang så att siffrorna kan vara något missvisande.

1.1 Bakgrund

Idag arbetar jag på lärarutbildningen som bl.a. utbildare i sidosämnet specialpedagogik. Jag blivit mer medveten om hur viktig lärarens förhållningssätt mot eleverna är och att det är viktigt med interaktion, samspel, i klassrummet. Som utbildare för studerande på lärarutbildningen upptäckte jag att studenterna inte alltid betraktade lärarrollen utifrån dessa aspekterna. Många av studenterna upplever lärarna ute på praktiken som "ensamma vargar" och ensam är inte alltid stark. Jag har då funderat över om handledning kan hjälpa till så att lärare inte känner sig så ensamma och även ge ett forum för tid till reflektion kring samspel i klassrummet. Steinberg menar att det finns förhållanden vi inte direkt kan påverka i vår vardag t ex samhällsliga förändringar, skolans ekonomi i stort, ventilationssystemet. Men ett exempel på vad vi kan påverka är *vår attityd*, vårt sätt att bemöta elever. Det handlar om lust

och engagemang och om att se vad som är möjligt (Steinberg, 2006) Det är dessa två delar, handledning och förhållningssätt, som jag i denna studie vill undersöka om de kan sammanlänkas med varandra.

Samtal och samtalets konst har i många år fascinerat mig. Hur långt och hur kort man kan komma med ord! Betydelsen av samtalet som möjliggör och ser nya lösningar. I samtalet är mötet viktigt, att vi möts i samtalet. Kvale skriver att ”samtalet är en grundläggande form för mänskligt samspel” (Kvale, 1997 s. 13). Ord påverkar oss mycket – givetvis i samspråk med kroppsspråket. Det är genom samtalet som vi lär känna varandra och får ökad förståelse för de olika världar vi var för sig lever i. I ett samtal handlar det om att mötas och att bemöta.

Min mormor, som bodde hos oss från det jag var fem år tills hon dog då jag var tjugo år, sa till mig: Bättre att få det ur sig! Vad jag tror hon menade var att det var bättre att prata om det som gjorde mig arg eller bekymrad. Det kan vara en fördel att få saker ur sig och ibland blir upplevelsen att då blir problemet lättare att hantera. Idag kan jag se att min mormor hade helt rätt. Jag upplever att det är detta som är bra med handledning – att få prata om sitt problem, höra sig själv berätta om det och sen få andras uppfattning/åsikter. Det blir ofta tydligare för oss också och vi kan se problemet ur fler synvinklar. Det händer något med oss när vi hör oss själva berätta om ett problem. Själv har jag ett behov av att ibland tala högt med mig själv och i boken Pedagogik för 2000-talet kan man läsa att *reflektion* kan sägas vara ett sätt att överlägga med sig själv (Egidius, 2006). I folkmun kan man höra att det är när man talar med sig själv som man får de bästa svaren, men det är inte alltid jag håller med om det. Ibland upplever jag att jag inte har något svar.

Ur denna lilla anekdot uppstår följande frågor:

Vad upplever lärare att handledning är? Vad har lärare behov av att diskutera dvs. vilka är frågeställningarna som tas upp i handledning? Reflekterar vi i handledning eller får vi ”goda råd”? Påverkar handledning lärarrollen?

1.2 Problemområde, syfte och frågeställningar

Här kommer jag att redovisa mitt problemområde, syftet med arbetet och mina tre frågeställningar

1.2.1 Problemområde

Vi pratar om handledning men vem är den egentligen bra för? Skolan, lärarna, eleverna? Läraren har stor betydelse för elevernas framgångar eller motgångar i skolan. Det kan vara deras sätt att agera, deras sätt att bemöta elever och skapa relationer som spelar roll. Kan man då i handledning få tillfälle att reflektera över sitt sätt att bemöta och få andras erfarenheter till livs. Kan då sättet att bemöta elever, som man i många fall har svårt för att möta, bli annorlunda och mer utvecklande. Ett exempel kan vara att när man träffar en elev som man upplever som ”svår och motsträvig” så är det lätt att man förväntar sig att han ska vara det i alla situationer. Det är även lätt hänt att man uttrycker detta i andra sammanhang och att även andra vuxna på skolan då förväntar sig och upplever eleven som ”svår”. Eleven känner förväntningarna och fortsätter många gånger med det negativa beteendet. Flera inblandade hamnar i ett mönster som behöver förändras. Kan man säga att handledning är skolutveckling?

1.2.2 Syfte

Syftet med mitt magisterarbete är att studera om lärare upplever att handledningen de fått ta del av har haft betydelse för hur de bemöter eleverna i klassrummet. Ett underliggande syfte är att studera om lärare upplever att handledning kan vara en möjlighet för kompetensutveckling vilket kan bidra till utveckling för verksamheten.

1.2.3 Frågeställningar

Har handledning någon betydelse för lärarrollen?

Hur upplever och tolkar lärarna att handledningen de tagit del av påverkar deras sätt att skapa relation och att agera i klassrummet?

Upplever lärare att handledning utmynnar i kompetensutveckling?

1.3 Tillvägagångssätt

För att uppnå mitt syfte har jag inledningsvis valt att orientera mig i vilken litteratur och forskning som finns kring handledning av lärare och pedagoger. Jag har därefter valt att redovisa två teoribildningar som kan vara relevanta för mitt syfte och mina frågeställningar. Jag har slutligen genomfört en empirisk studie med tio lärare.

2. Litteraturöversikt och teoribildningar

I litteraturöversikten har jag valt ut litteratur om handledning som jag anser är relevant för mitt arbete. Det finns en riklig tillgång av litteratur kring handledning vilket betyder att ett urval måste göras. Jag kommer här även att gå igenom den forskning som jag funnit kring handledning. I detta kapitel redovisar jag två teoribildningar som jag menar är relevanta för min studie; systemteori och salutogent synsätt.

2.1 Handledning som begrepp

Vad är handledning? De flesta forskare är eniga i sitt uttalande: handledning är inte ett ord med bara en förklaring utan ordet handledning har många bottnar. ”Begreppet handledning är inte helt enkelt att avgränsa från närliggande områden” (Lendahls Rosendahl & Rönnerman, 2005, 36) I nationalencyklopedin står det: Handledning: praktiskt –pedagogiskt stöd som ges under utbildning eller praktik, främst i form av samtal, i grupp eller individuellt.

Det svenska språket är begränsat i detta sammanhang medan det engelska språket har fler nyanseringar av ordet. Lendahls Rosendahl och Rönnerman beskriver de olika orden utifrån syftet med handledningen. ”*Counseling* betecknar vanligen en terapeutisk hållning, *supervision*, som i första hand används för uppsatshandledning, *coaching* som avser att stötta en person i en viss riktning, *facilitating*, används då handledning förknippas med stöd och utveckling via utmanande frågor och *guiding* som mer är att beteckna som vägledning” (Lendahls Rosendahl & Rönnerman, 2005, s. 36) Jag upplever att det hade varit en fördel att även i svenska språket använda olika ord för handledning beroende på syftet.

Åberg (2007) har i sina studier om grupphandledning kommit fram till vad skolledares tankar om de vanligaste syftena med handledning är och sammanfattar dem under fyra rubriker: *problemhantering*, *pedagogisk utveckling* *grupputveckling* och *personlig utveckling*. Vid *problemhantering* menas ofta den konsultativa handledningen. Man tillkallar en expert dvs någon som förväntas äga en viss kunskap för att vara behjälplig med att hantera svårigheten som uppstått. Detta kan ofta handla om elever i behov av särskilt stöd. *Pedagogisk utveckling* syftar till en ökad kunskap, lärarkompetens och pedagogisk skicklighet. Vid *grupputveckling* har handledning ett syfte att förbättra samarbete och eventuellt lösa tvister i gruppen. Grupprocesser och gruppers utveckling blir då viktiga komponenter. I dessa sammanhang fungerar ofta psykologer som handledare. Vid *personlig utveckling* är syftet att förhindra

utbrändhet och stödja den personliga utvecklingen. (Kroksmark & Åberg red., 2007, Åberg kap.4). Det är alltså svårt att definiera ordet handledning.

Under studietiden är det ofta en form av handledning mellan den studerade och den yrkesverksamma läraren. Handledningen är då just det som ordet syftar på ”att leda vid handen”. Denna form går under benämningen handledning och den yrkesverksamma läraren kallas för handledare. När jag skriver detta arbete har jag en handledare och vi har handledning. Detta kallas även uppsatshandledning dvs. supervision (eng.) men är i motsats till det engelska ordet, counseling, så behöver handledaren inte vara terapeut. Handledning kan vara konsultativ/rådgivande/vägledande och då tillkallas ofta en expert dvs, som jag har nämnt tidigare, någon som förväntas äga en viss kunskap för att vara behjälplig med att hantera svårigheten som uppstått.

I skolan kallar vi (enligt min erfarenhet) handledningen för pedagogisk handledning och dessutom finns begreppet terapeutisk handledning. Innehållet i pedagogisk handledning är just att utveckla pedagogiken och didaktiken. Den terapeutisk handledning är ofta enskild och handledaren är psykoterapeut. De syften i handledning som Åberg (2007) har kommit fram till och som nämns på föregående sida, dvs. problemhantering, pedagogisk utveckling, grupputveckling och personlig utveckling, kan alla ingå i grupphandledning i skolan.

Handledning är enligt Holmberg (2001) en inläringssituation där teori och praktik kopplas ihop. Syftet är att utveckla de handleddas professionalitet och säkerhet i yrkesrollen. Vi delar även in handledning i grupphandledning och enskild/individuell handledning. Holmberg skriver att handledning i grupp syftar på att det är ett antal yrkesverksamma som träffas regelbundet, på avtalad tid och med en utifrån kommande grupphandledare. I gruppen ger man varandra vägledning och stöd (Holmberg, 2001) Grupphandledning är enligt Näslund och Granström (1998) ett forum där deltagarna själv väljer aktuella frågor som har med yrkesrollen att göra och bygger på att alla i gruppen är aktiva. Handledaren interagerar med gruppen men också med de enskilda deltagarna. Processen sker i gruppen men även hos individerna. Individuell handledning är en interaktion mellan handledare och handledd och processen sker då mellan den handledde och handledaren. (Näslund & Granström, 1998) I både grupphandledning och individuell handledning sker det en individuell process (egen kommentar).

Specialpedagogen i skolan kan ha flera ”ingångar” i handledning och arbeta med både enskild handledning och handledning i grupp. Handledningen kan vara konsultativ och/eller processinriktad. Specialpedagoger kan arbeta direkt med en elev i behov av särskilt stöd, mer indirekt med samma elev genom att handleda/ge råd till lärare och/eller arbetslag samt kan specialpedagogen även ha grupphandledning där handledningens syfte är en process i gruppen (Malmgren, 2004).

2.1.1 Handledarens kompetens

I skolan är handledaren ofta utifrån kommande och har en speciell handlarutbildning men handledaren kan även vara en specialpedagog eller kollega med en handlareutbildning. (Kroksmark & Åberg, 2007,). Det kan också vara psykologer, socionomer eller från andra yrkesgrupper som arbetar i skolan som handleder individer eller grupper i skolan. Det är ofta handledningens syfte som styr yrkesvalet av handledare.

Enligt Lauvås och Handal (2001) är handledningen inte något som generellt är bra i sig utan handledningen är beroende av kvaliteten på det arbete som utförs av handledaren. Det är en vanlig uppfattning att har handledaren tillräckliga kunskaper i ämnet som man ska handleda i så är handledningen med automatik god (a.a). Det krävs andra kunskaper också så som gruppprocesser, samtalsteknik och kunskaper kring handledningens struktur och ramar. Handledaren måste även vara medveten om att gruppsamtalen i hög grad påverkas av handledarens egen erfarenhet av skola (Persson & Rönnerman, 2005). Handledaren utgår från *sina föreställningar, sin ideologi och sina ställningstaganden* och det är viktigt att handledaren är medveten om detta (a.a. s.13)

Specialpedagoger och speciallärare ska båda enligt den nya examensordningen från 2007 ha förmåga att vara en kvalificerad samtalspartner och rådgivare. I examensordningen för speciallärare och specialpedagog står efter rubriken *Färdighet och förmåga*:

För specialpedagogexamen skall studenten

-visa fördjupad förmåga att vara en kvalificerad samtalspartner och rådgivare i pedagogiska frågor för kollegor, föräldrar och andra berörda,

För speciallärarexamen skall studenten

-visa förmåga att vara en kvalificerad samtalspartner och rådgivare i frågor som rör språk-, skriv-, läs- och matematikutveckling (SFS 2007:638)

Både specialpedagoger och speciallärare har därmed i sin utbildning kunskaper kring kvalificerade samtal och specialpedagogen ska även visa en fördjupad förmåga i detta sammanhang. Ordet handledning nämns inte i examensordningen. I beskrivningen av specialpedagogsprogrammet för en högskola i Sverige kan man läsa att som kvalificerad samtalspartner kommer du att ge stöd och råd till skolledning och lärare i deras arbete.

Bladini (2004) har i sin avhandling fokus just på specialpedagogers handledningssamtal med pedagoger. I avhandlingen beskrivs två olika sätt att handleda som påträffats under studien. Det ena sättet är att handleda som ett verktyg för att förändra elevers situation genom att ge råd och det andra är för att stimulera pedagoger genom reflektion och vidga deras tänkande kring en lärande miljö. Syftet med avhandling är att rikta intresset mot samtalets innehåll och mot de påverkansprocesser som äger rum i samtalet. Bladini framhåller framförallt tre fenomen som är centrala i handledning, nämligen samtalens fokus, deras syfte samt hur specialpedagogen leder samtalet. Avhandling visar på betydelsen av att vara medveten om att leda ett samtal kan handla om en viss makt dvs. att leda samtalet dit man som handledare har tänkt att samtalet ska leda till. Lotsa fram den handledde till "rätt" svar. Här framkommer det hur handledarens sätt att handleda och tankar under handledningen kan påverka lärarens sätt att reflektera under och efter en handledning (Bladini, 2004).

Näslund (2004) har en rubrik i sin avhandling som heter "Grupphandledarens makt". Här skriver Näslund att det är viktigt både för handledare och för deltagare att rollerna och förväntningarna är klara. Hur är handledarens roll? Är det uppgiften eller processen som är i fokus i handledningen och leder handledaren gruppen eller ej (a.a.) Handledaren bör vara medveten om handledarens fokus och ledarskap påverkar gruppen. Gruppen kan bli ett forum för handledaren att visa sin expertis. Den kan bli en terapigrupp, en tävlingsinriktad grupp med råd från kamrater eller kanske en inåtvändgrupp som inte tar sin uppgift på allvar (a.a.)

2.2 Profession i lärarrollen

Tollak Sirnes, psykolog, "betecknar läraryrket som ett omöjligt yrke" (Bergem 2000, s. 9) och Normell uttrycker att "Få arbetsplatser är så känslomässigt laddade som skolan. Där finns glädjen, spänningen och lusten, men där finns också oron och tvivlet... Att hantera alla dessa känslor hör även till yrkeskunnandet, till det vi kallar att vara professionell" (Normell 2008, s. 43.)

I Åbergs (2007) studie framkommer att skolledare menar att läraryrket är krävande och att lärare har behov av stöd och personlig utveckling. Av flera skolledare nämns just lärarens behov av att avgränsa sitt professionella uppdrag och att få hjälp i att se vems krav som egentligen pressar individen. Lärarprofessionaliteten ses som viktigare än ämneskunskaperna (Kroksmark & Åberg, 2007). Kan läraryrket bli mer möjligt att utföra med hjälp av handledning? Handledning kan ses som en form av kompetensutveckling där målet är att verksamheten ska förbättras. Gjems (1997) menar att handledning är ett professionellt samtal i vilket man utvecklar sina tankemässiga kunskaper och vid behov kan man omsätta dessa kunskaper i praktiken.

Alexandersson (2007) menar att lärare genom reflektion kan utveckla ett gemensamt sätt att tänka och tala om sitt arbete och att detta är en förutsättning för att kunna utvecklas till reflekterande praktiker. I artikeln i Pedagogiska magasinet (nr.1/2007) nämner han uttrycket ”praktisk kunskap”. Han fortsätter att förklara att inom pedagogisk forskning relateras detta uttryck ofta till den amerikanska forskaren Donald Schön som menar att det finns en ökad insikt mot ett professionellt förhållningssätt genom att omformulera sina praktiska problem så att olika lösningar blir synliga. Alexandersson fortsätter med att det är först när vi börjar se klart och förstår sammanhang som vi kan dra insiktsfulla slutsatser. För att få en mening i tillvaron måste vi reflektera över vad som ligger till grund för våra handlingar och försöka förstå vårt tänkande om dessa handlingar. Den intellektuella sidan av reflektion och innebär att man för en inre diskussion kring en upplevd osäkerhet. Den upplevda osäkerheten upptäcker man antingen i den aktuella handlingen eller i de upplevda villkor som påverkar beslutet för det enda, för den personen, riktiga handlingsalternativet. När denna osäkra händelse förändras till en säker sker det en slags godkännande av oprövade tankar som sedan kan prövas i handling. Denna individuella och intellektuella process utgör en förberedelse för att istället kunna hantera en liknande osäker situation och en förberedelse för att även kunna hantera nya obekanta situationer (Alexandersson, 2007). Alexandersson menar att genom att beskriva sin egen övertygelse om att yrkesidentitet skapas genom intellektuell hållning och aktivt deltagande i gemenskaper. Skolan kräver idag individuella lösningar och lärare som arbetar tillsammans och kan utveckla ett gemensamt sätt att tänka och tala om sitt arbete och de kan i samverkan hitta nya sätt att lösa problem (a.a.)

Trygve Bergem (2000) ställer en fråga i sitt förord till boken *Läraren i etikens motljus*:

”Vilka yrkesetiska krav måste man ställa på den yrkesgrupp som fått överta allt mer av det ansvar som hemmet, föräldrarna och närmiljön tidigare hade?” (Bergem, 2000, s 7). Detta är ett av de centrala teman i hans bok. Bergem skriver att lärararbetet är lika viktigt som det är krävande. Lärararbetet innebär, enligt Bergem, en samverkan med barn och ungdomar som alla har sina olika förutsättningar, intressen, drömmar och mål. Varje möte är unikt och det finns inget recept på hur det ska bli lyckat. ”Det krävs en vilja och förmåga att sätta sig in i den andres position, en inlevelse och intuition” (Bergem, 2000 s. 10). Bergem menar även att lärarens handlingar sätter spår i elevernas sinnen. Varje dag krävs att olika värderingar och hänsyn vägas mot varandra. En lärare måste prioritera, överväga och se vem eller vilka som har störst behov? Var ska min uppmärksamhet riktas nu? Bergem menar att en förutsättning för att läraren ska kunna hitta lösningar, på alla de yrkesetiska utmaningar som lärare ställs inför, på ett sätt som kan försvaras och motiveras är att han utvecklar både en pedagogisk och yrkesetisk kompetens som kan utgöra grunden för en handlingsberedskap som kan aktiveras när situationen så kräver.

Läraryrket och Lärarnas Riksförbund har antagit yrkesetiska principer för lärare. Dessa kan man läsa om i bl.a. Läraryrketets ”*Lärarens handbok*” från 2008. En av orsakerna bakom dessa principer är att lärare utövar ett av samhällets viktigaste yrken (Läraryrketet, 2008). Förbundet menar att i den decentraliserade skolan har också ansvaret för skola och skolutveckling i ökad utsträckning överförs till lärarna, som därmed fått ett ökat ansvar och ett ökat inflytande över verksamhetens innehåll och arbetsformer. De menar även att allt lärande innefattar värderingar och etiska ställningstagande (a.a.). De är inne på samma linje som Bergem (2000) som anser att etiska principer är en viktig del av en lärares profession. Förbundet skriver även att läraren har ett viktigt uppdrag i samhället dvs att ansvara för kommande generationers grundläggande utbildning och ska samtidigt reflektera över uppdraget i relation till de yrkesetiska principerna.

2.3 Forskningsöversikt

Många har forskat kring handledning och då ofta kring handledning till vårdande yrkesgrupper inom sjukvården och socialförvaltningen. Forskning kring handledning och dess betydelse för yrkesrollen och mötet med elever är inte i så hög grad utforskat. Jag ska här redovisa några forskares resultat inom handledning och skola.

2.3.1 Tidigare forskning som är relevant för min undersökning

Johan Näslund (2004) beskriver i sin avhandling tre grupper som deltar i grupphandledning. Syftet med Näslunds avhandling är att ge en bild av innehållet och processen i handledning. Han vill bl.a. beskriva deltagarnas uppfattning om handledningens betydelse på lite längre sikt. Näslund studie utgår från tre handledningsgrupper varav två var lärargrupper och den tredje en psykiatrisk dagvårdsenhet. Jag sammanfattar här två resultat i Näslunds studie. Ett resultat visar att berättelserna som framkommer under handledning kan visa på om handledningssamtalen bidrar till reflektion och lärande eller flykt och undvikande. Handledaren är en viktig person som under samtalens gång antingen stödjer de positiva krafterna som bearbetning och reflektion eller utmanar de negativa som undanflykter och stagnation. Är handledarens fokus på uppgiften eller processen? Resultat nummer två visar på att förväntningar som finns på handledningen är en styrande faktor i värderingen av handledningen. Det gäller då både de handleddas och handledarens förväntningar. Gruppens utvecklingsmöjligheter påverkas av deltagarnas olikheter och egenskaper (Näslund, 2004).

Näslund och Granström påbörjade 1998 en studie *Professionell utveckling hos lärare genom handledning*. Jag har separerat data ur deras studie som jag här redovisar och som är relevant för min egen undersökning. Studien behandlade bl a deltagarnas frågeställningar. Det visade sig att professionsfrågor och skolinternas frågor, dvs relationsfrågor kring kollegor och till läraryrket, var de mest frekventa. Kommentarer visade sig vara ungefär lika många om personerna inom handledningsgruppen som utanför. Näslund och Granström skriver att man kunde förvänta sig att deltagarna skulle kommentera föräldrar eller andra aktörer utanför skolan men detta visade sig i de skriftliga kommentarerna att så var inte fallet. Studien visar att vid 23% av handledningstiden uppehåller man sig vid elevfrågor.

Lendahls Rosendahl och Rönnerman (2000) har genomfört en pilotstudie om pedagogisk handledning i samverkan mellan skola och högskola. De har fokus på handledningens tre aktörer; handledaren, pedagogen och skolledaren. Genom deras intervjumaterial har några dilemman blivit tydliga. Jag gör här en sammanfattning av de dilemman som blivit tydliga i deras studie och som har betydelse för min studie. Ett dilemma är att begreppet handledning inte är entydigt för de medverkande i den utsträckning som det antas. Ett annat dilemma är handledarens legitimitet har betydelse dvs. vilken tilltro har man till handledaren? Det krävs ett förtroende i mötet mellan handledare och lärare för att ett djupare utbyte av tankar och reflektioner ska ske. I deras studie, precis som i Näslunds studie (men han har mer fokus på

förväntningar på handledningen), visar det sig att förväntningar spelar stor roll. Handledaren har förväntningar på lärarna att de ska vara positiva och dela med sig av sin erfarenhet och lärarna har enligt skolledarna bl.a. förväntningar på handledaren att denne ska komma med lösningar och goda råd. Lärarna önskar sig att handledningen ger ett nytt sätt att handskas med elever tex. som lärarna uttrycket det ”en färdig handlingsplan så vi vet vad vi ska göra”. Om förväntningarna inte tydliggörs blir det en hel del missförstånd och besvikelser och detta kan göra att projektet misslyckas. Trots dessa dilemman så upplever lärare, skolledare och handledare att handledningen har betydelse och är spännande och fruktbara för skolutveckling (Lendahls Rosendahl & Rönnerman, 2000).

I boken *Handledning i pedagogiskt arbete* kan man i förordet läsa att ”denna bok är unik såtillvida att en majoritet av Nordens mest engagerade handledningsforskare för först gången samlat sina bidrag mellan två pärmar” (Kroksmark & Åberg, 2007) Utifrån olika aspekter diskuteras här handledning. Jag vill ur denna bok belysa Åbergs tankar kring handledning. Åberg tar här upp att det fortfarande är oklart vad handledningsverksamheten i allmänhet syftar till och på vilket sätt det påverkar skolans praktik. ”...för vad och vem handledda lärargrupper kan vara till nytta?... ” (Kroksmark & Åberg, 2007, s. 78). Åberg betonar att det finns mycket skrivet om handledning men området kring handledda lärargrupper är inte i så hög grad utforskat. Författare refererar ofta till varandra och litteraturen är till stor del inte baserad på forskning.

Åberg lyfter fram tre förklaringsmodeller som handledningsverksamheten i skolan kan vara baserad på. Det första är som *medel för lärande och utveckling*, det andra är som *medel för anpassning* och det tredje som ett *trygghetsskapande medel* (Kroksmark & Åberg, 2007). Handledningens fokus kan vara skolutveckling och/eller kompetensutveckling. Åberg anser att handledning idag behövs för läraryrkets profession men att det även används i syfte att utveckla skolan. ”Det handlar om förmågan att anpassa sig till arbetssituationen och följaktningen om ett anpassningsinriktat lärande” (Kroksmark & Åberg, 2007, s. 79). Handledning i skolan kan innebära att man får större förståelse för varandras sätt att tänka, att skillnader utjämnas och relationerna stärks. Flera författare menar att den kollektiva reflektionen i grupphandledning kan vara ett återhämtningsställe eftersom arbetslivet präglas av stora krav och hög förändringstakt (Kroksmark & Åberg, 2007). Åbergs egna studier utgår från skolledares syn på och erfarenhet av grupphandledning som medel för lärande och utveckling i skolan. Rektorererna i Åbergs studie menar även att grupphandledning kan ge

avlastning och motverka utbrändhet. Samtalen kan även bidra till ökad självkänedom och personlig mognad (Kroksmark & Åberg red, 2007).Handledningen har då en hälsofrämjande effekt.

Projektet *Utveckling genom handledning* syfte var att skapa pedagogiska mötesplatser för pedagogerna. Sven Persson var projektledare för detta projekt. Utgångspunkten vid mötena var frågor från pedagogernas egen praktik (Persson, 1999) Varje pedagog utvecklar ett eget synsätt på vad som är viktigt i undervisningen och den bygger på personliga erfarenheter, tradition i yrket och de organisatoriska ramar som styr undervisningen (a.a.). Under rubriken *Erfarenheter från projektet* diskuteras handledarens roll. Handledarens roll är att skapa ett bra samtalsklimat. Det är viktigt att samtalsklimatet är så att samtliga i arbetslaget känner sig trygga att föra fram sina åsikter och funderingar (a.a). I ett arbetslag fungerade handledaren som en ”stötta” och bollplank i en del av diskussionerna. Det krävdes att handledaren var både bekräftande och ifrågasättande. Handledarens roll är att ha en förmåga att bekräfta tankar och handlingsalternativ som gynnar samarbetsklimatet i arbetslaget och samtidigt stimulera till reflektion. I vissa av arbetslagen i projektet så var motsättningarna starka. Där blev handledarens roll mer terapeutisk.

2.4 Systemteori

Enligt Gjems är ”systemteori en tvärvetenskaplig teori som täcker ett stort område” (Gjems, 1997, s. 23). Enligt både Öqvist (2003) och Gjems (1997) är Gregory Bateson en av dem som formulerat sin tankar kring system och teorier och som har satt sin prägel på systemteorin genom att lyfta fram den grundläggande idén om att system inte existerar i det verkliga livet utan är ett sätt att betrakta världen.

I detta arbete har jag baserat teorianknytningarna på Oscar Öqvists sätt att beskriva systemteori. I systemteori sätts perspektivet på individen in i ett sammanhang (Öqvist, 2003). Det är inte som i systemsynen där individen är i blickfånget och där vi utgår från oss själva *utan* vi ser hur mycket av det som vi placerar hos individen som egentligen kontrolleras av sammanhanget runt omkring (a.a.) I stället för att koncentrera all uppmärksamhet till det individuella utgår systemteorin från att istället låta ”bakgrundsaspekterna”, det som gör det möjligt för individen att bli just denna individ, bli synliga (a.a.). Öqvist skriver att han använder sig av systemteorins sätt att skåda världen, snarare än dess beskrivning av världen. Följaktligen inte att tänka om världen att den faktiskt hänger ihop på ett bestämt sätt utan

betrakta världen utifrån som om den gjorde det. Att som jag ser ställa sig utanför världen och se på den utifrån. Överfört till en handledningssituation så kan det vara som att ställa sig utanför handledningsgruppen och fundera över hur handledaren påverkar lärarna i handledningsgruppen, som också påverkar varandra och som i sin tur påverkar eleverna som individer. Eleven som i sin tur konstruerar en alldeles egen modell av världen som byggs upp utifrån de erfarenheter den gör under sin livstid. Detta kan sägas vara en beskrivning av ett hierarkiskt system utifrån begreppet handledning. Enligt Gjems är en av de grundläggande utgångspunkterna i systemteori att alla företeelser hänger samman och *påverkar varandra ömsesidigt* från atom till universum (Gjems, 1997, s. 24). Människor i systemen påverkar varandra och en persons handling måste ses utifrån vad andra människor i systemet gör. Till viss del kan man säga att det är detta som sker i handledning. En lärare kan få möjlighet att, genom egna och andras reflektioner, se hur den egna handlingen påverkade en elev att agera. Pedagogens förhållningssätt gentemot eleven påverkar elevens beteende och vice versa. På detta sätt påverkar även en handledare sin handledningsgrupp. I möten mellan människor skapar vi relationer. Med en systemteoretisk ingång i handledningen betonar vi vikten av *relationer mellan människor* (Gjems, 1997).

Målet (som jag tolkar det efter att ha läst Öqvist) för systeminriktad bearbetning är att föra in mer variationer, fler valmöjligheter och alternativ när det gäller hur problem kan lösas, för att på detta sätt öppna nya vägar för att på egen hand förändra situationen. I handledning öppnas fler möjligheter att lösa svårigheter genom att höra sig själv benämna sitt problem och genom att lyssna till andras erfarenheter. Att få hjälp med att se eleven ur fler perspektiv och utifrån ett sammanhang. Det kan vara en svårighet att se det sammanhang man befinner sig i, att ställa sig utanför och se på sig själv och se eleven med dessa ögon, men genom att se de olika delarna kan man förstå helheten. Genom handledning kan lärare således få ett helhetsperspektiv på den ömsesidiga påverkan som sker mellan alla faktorer, inklusive dem själva. Detta helhetsperspektiv kan öka förståelsen för yrkets komplexitet och relationers betydelse (Gjems, 1997).

Målet med handledning av pedagogiskt yrkesverksamma är att verksamheten ska förbättras enligt Lendahls Rosendahl och Rönnerman (2002). Handledaren och pedagogen är subjekt och den pedagogiska verksamheten är objekt. Lendahls Rosendahl och Rönnerman nämner att det inte finns *ett* svar på om kompetensutveckling genom lärande (utbildning) måste föregå skolutveckling eller om skolutveckling också kan ske när lärare förändrar sin praktik och

därigenom också utvecklar sin kompetens. Det som är viktigt är att man i handledning har fokus på både skolutveckling och kompetensutveckling (a.a). Att på ett sätt ställa sig utanför och med systemteorin sätt att se på sammanhang se både helheter och delar.

Enligt Normell (2008) är skolans perspektiv ett bristperspektiv. Normell menar då att lärare inte har någon övning i att undersöka och tala om det som är bra utan att det ofta av tradition är svårigheterna, bristerna som lärarna belyser. Skolan ska skriva åtgärdsprogram när det framkommer att en elev har behov av särskilda stödåtgärder.

”Om det genom uppgifter från skolans personal, en elev, elevens vårdnadshavare eller på annat sätt framkommer att eleven kan ha behov av särskilda stödåtgärder, skall rektorn se till att behovet utreds. Om utredningen visar att eleven behöver särskilt stöd, skall rektorn se till att ett åtgärdsprogram utarbetas. Av programmet skall det framgå vilka behoven är, hur de skall tillgodoses samt hur åtgärderna skall följas upp och utvärderas”. (Grundskoleförordningen, kap 5 § 1, 1994:1194, 2006:205).

Bara i ordet åtgärdsprogram kan vi uttyda att det är något vi ska åtgärda och att det ofta då upplevs vara individen som skall åtgärdas. Att ur ett systemteoretiskt synsätt även fundera över individ-, grupp- och organisationsperspektiven som då handlar om att studera hur eleven påverkas av miljön runt omkring. Ett nytt sätt att bemöta eleven kan ha avgörande betydelse.

Det kan ha betydelse att inte utgå från kategorier, eller som Moira von Wright (Skolverket, 2002) menar de punktuella egenskaper som tillhör en individ utan från det relationella perspektivet. Moira von Wright anser för att vi ska begripa oss på en annan människa kan vi inte behandla denna som en isolerad varelse utan förstå hennes handlingar i relation till det aktuella sammanhanget. Det relationella perspektivet utgår därmed från hur förmågor och egenskaper hos individen tar sig uttryck i handlingar medan det punktuella intresserar sig i första hand för förmågor och intressen hos enskilda individer och i andra hand just för hur dessa tar sig uttryck i handlingar (Skolverket, 2002). Systemteorin och det relationella synsättet utgår från liknande tankar att handlingen behöver sättas i relation till sammanhanget Vi placerar egenskaper och förmågor hos en individ men att de egenskaperna och förmågorna kontrolleras av sammanhanget och vårt eget sätt att värdera sammanhanget, egenskapen och förmågan.

2.5 Salutogenes

Lycklig är den som inte sörjer över vad han saknar utan som gläds åt vad han har

Demokritos

Demokritos beskriver här ett förhållningssätt, ett sätt att förhålla sig till tillvaron. Ett salutogent förhållningssätt bygger på en snarlik innersta mening. Aaron Antonovsky har utvecklat begreppet *känsla av sammanhang* (KASAM). I sin forskning har Antonovsky funnit att den viktigaste faktorn som gynnar hälsa är att människan upplever en känsla av sammanhang i tillvaron. KASAM (på engelska SOC, Sense of Coherence) menar Antonovsky är ett förhållningssätt och inte ett personlighetsdrag och KASAM är ett resultat av individens samspel med sin omgivning och kan följaktligen påverkas. Känsla av sammanhang beror alltså på i vilken utsträckning vi upplever tillvaron som begriplig, hanterlig och meningsfull (Antonovsky, 1991).

Begriplighet menar Antonovsky är att tillvaron, att det som händer, är något så när förutsägbart. När saker händer kan vi försöka göra dem begripliga. *Hanterbarhet* handlar om att möta krav, krav på rätt nivå. Att upplevelsen är en känsla av kontroll. Olyckliga saker händer i livet men när så sker kommer man att kunna klara sig och inte sörja för alltid. Och till sist *Meningsfullhet* handlar om delaktighet och medverkande i de processer som skapar en persons dagliga erfarenheter. Det är viktigt att man pratar om saker i livet som är viktiga just för dem och som de är mycket engagerade i. (Hagström m fl, 2000) Meningsfullheten är enligt Antonovsky den viktigaste delen; utan mening kan vi inte känna någon motivation att gå vidare.

Stigendahl (2002) menar också att utan mening kan vi inte förklara våra handlingar och då kan vi inte heller värdera och prioritera det som är viktigast i livet. Detta gäller både elever och vuxna i skolan (Stigendahl, 2002). ”Lär oss att ta meningen med verkligheten för given. Det är just när vi tappat sugen som behovet av mening börjar kännas angeläget” (Stigendahl, 2002, s. 98).

Hur kan det komma sig att så många människor som utsatts för tillvarons alla påfrestningar ändå förblir friska? Denna fråga ställde sig Antonovsky och det var utifrån den han utvecklade begreppet KASAM. Han diskuterar hur denna känsla byggs upp hos barn och vuxna och på vilket sätt den inverkar på vår hälsa. Aaron Antonovsky har även formulerat den

salutogenetiska modellen, en hälsofrämjande modell. Salus är latin och betyder just hälsa. Ett salutogenetiskt perspektiv frågar sig ”Vad leder till hälsa?” och motsatsen det patogenetiska perspektivet – ”Vad leder till sjukdom/ohälsa?”. Utifrån ett salutogent synsätt utgår man från vilka inre resurser som en person har och vad som krävs för att utvecklas. En främjande strategi är att arbeta för att stärka det som fungerar. Utifrån ett patogent synsätt utgår man i högre grad utifrån bristerna och vilka svårigheter som finns samt vad som krävs för att reparera. En problemdefinierad strategi är att arbeta för att reparera det som inte fungerar. (Antonovsky, 1991)

Under min yrkesverksamma tid som specialpedagog i skolan kunde jag se att det var den problemdefinierade strategin som många gånger rådde på skolor och att man ofta satte in åtgärder för att reparera det som inte fungerar. Bristperspektivet som Normell menar är skolans traditionella perspektiv (Normell, 2008 och se kap.2.1).

I *Skolverkets allmänna råd för individuella utvecklingsplaner med skriftliga omdömen* kan man läsa att det väsentliga är att planen hjälper eleven att se sitt arbete som meningsfullt, begripligt och hanterbart (Skolverket, 2008). ”En strategi för handledning som är positivt förstärkande och uppmuntrande bygger på tanken att praktiker är kapabla att analysera och lösa sina egna pedagogiska problem” Lendahls Rosendahl & Rönnerman, 2002, s. 57). Handledarens uppgift är att ge stöd och uppmuntran samt lyssna och bekräfta. ”Bekräftelsen ses som den bärande kraften i utveckling och förändring” (Lendahls Rosendahl & Rönnerman, 2002, s. 57).

2.6 Sammanfattning och tolkning av litteratur och teorier

Det är svårt att med få ord säga vad handledning är och begreppet kan som sagt stå för många olika saker. Näslund (2004), Lendahls Rosendahl och Rönnerman (2005) och Åberg (2007) nämner alla problemet med att definiera begreppet handledning. Kompetens och profession betonas hos både handledare och lärare. Dessa roller är mångfacetterade och personliga då de, enligt Persson (2005) utgår från egna föreställningar, ideologier och ställningstaganden. Är bemötandet från lärare och handledare utifrån ett salutogent synsätt eller ett patogent synsätt? Det salutogena synsättet är det lösningsinriktade synsättet och även ett synsätt där vi ser möjligheter istället för svårigheter. I skolan möter och inverkar de olika systemen varandra genom att alla företeelser hänger samman och påverkar på varandra.

3. Metod

Inledningsvis beskriver jag min teoretiska ansats. Jag motiverar mitt val av metoder och beskriver på vilket sätt jag har tillämpat dem i studien. Sedan beskrivs bearbetning och tolkning av erhållen data.

Det vetenskapliga förhållningssättet ska ligga som grund för arbetet (Stukat, 2005). I detta arbete har det vetenskapliga förhållningssättet vuxit fram under arbetets gång. Det vetenskapliga förhållningssättet har förankrats i arbetet. Det är omöjligt att veta om resultatet har påverkats av detta. Enligt Stukat ska forskningsproblemet styra metodvalet (Stukat, 2005). Det var i forskningsproblemet jag startade och jag började då med att göra mina intervjuer.

3.1 Metodologisk ansats

Jag läste om olika vetenskapliga förhållningssätt och insåg att hermeneutiken och dess grundläggande tankegångar till stor del överensstämmer med de tankar som skapade grund för mitt arbete. Hermeneutiken och systemteori har gemensamma beröringspunkter och jag återkommer till det i mitt arbete. Utifrån det hermeneutiskt vetenskapliga förhållningssättet utvecklade jag min analys. Enligt Hartman (1998) strävar den hermeneutiska vetenskapsteorin efter att få förståelse för och beskriva en individs eller en grups livsvärld. En individs livsvärld är världen som personen uppfattar den och tolkar den så att världen blir meningsfull. Inom den hermeneutiska vetenskapsteorin ”försöker man alltså tolka människor som själv försöker tolka världen de lever i” (Hartman, 1998 s 13). Förenklat kan man säga att jag tolkar svaren från deltagare i handledningsgrupper som i handledningen försöker tolka den värld de lever i.

Hermeneutiken var från början en just en tolkningslära och är idag ett vetenskapligt förhållningssätt (Patel & Davidson, 2003). Under medeltiden var hermeneutiken en metod för att tolka bibeltexter men man började senare även att använda denna metod för att tolka andra texter (a.a.) En hermeneutiker är alltså inte intresserad av hur världen är utan hur den uppfattas eller hur den tolkas och om föreställningen ändras, ändras även människors uppfattning om världen och då ändras även vår uppfattning om oss själva (Hartman, 1998). En hermeneutisk teori ger oss förståelse för individens livsvärld och vi kan med hjälp av en sådan teori försöka förklara varför en människa handlar som hon gör (a.a.). En hermeneutiker

menar att människor har intentioner som yttrar sig i språk och handlingar och dessa går att tolka och förstå innebörder av (Patel & Davidsson, 2003). I handledningen kan lärare försöka få hjälp med att förklara varför de gör på ett visst sätt och sen genom andras reflektioner och erfarenheter få ett nytt sätt att hantera situationen. När man reflekterar i handledning kan man få upp ögonen för hur andra människor ser på situationer och därmed få nya infallsvinklar. Reflektioner i handledning kan även ge förståelse för enskilda elevers livsvärld och förståelse för varför eleven agerar som den gör.

Hartman betonar tre viktiga uttryck när man ska använda den hermeneutisk teori; livsvärld, förståelse och tolkning (Hartman, 1998). Han skriver att en individs livsvärld är objektet för en hermeneutisk undersökning, förståelsen är det vi försöker nå i undersökningen genom att beskriva livsvärlden och tolkning är på det sätt vi ”rättfärdigar” och försöker förstå individens livsvärld. Allmänt sägs att man inom hermeneutiken inte försöker hitta den absoluta sanningen för det finns inte någon sådan sanning. Hartman motsäger detta till viss del och menar att det inom hermeneutiken finns en sanning men att man kan ha olika uppfattningar om vad en sådan sanning är. Inom hermeneutiken utgår man från att tolkaren har förförståelse dvs. en kunskap som ibland utgår från egen erfarenheter samt tankar och känslor om det som undersöks och att tolkaren då påverkas av detta i analysen av materialet. Man menar att detta är en tillgång och inte ett hinder när man tolkar det insamlade materialet och att det då blir ett större helhetsintryck (Patel & Davidson, 2003).

Skolan är en del av informanternas livsvärld och i den livsvärlden finns elever med behov av särskilt stöd. I livsvärlden ingår även handledning. Jag lyssnar till informanternas berättelser om sin livsvärld och hur de försöker få förståelse för hur deras sätt att agera påverkar eleverna. De berättar även hur de upplever att handledningen påverkar dem och deras sätt att agera i klassrummet. Jag har använt mig av intervjun som kvalitativ undersökningsmetod som delvis förutsätts av ett hermeneutiskt tänkande. I kvalitativa undersökningar försöker man få en förståelse för den livsvärld som personerna lever i till skillnad mot den kvantitativa undersökningen där man i hög grad söker mätbara kunskaper och då svar på frågor som ”hur mycket ” och ”hur många” (Hartman, 1998). Jag genomförde först alla mina intervjuer och analyserade sedan resultatet. Jag undvek alltså att teoretisera under arbetet med att samla in data. Detta kallas, enligt Hartman, analytisk induktion och är en traditionell syn på forskningsprocessen. Därmed uteslöt jag Grundad teori där datainsamling och dataanalys sker samtidigt (a. a.).

Den hermeneutiska forskningsfråga är:

Hur upplever och tolkar lärarna att handledningen påverkar deras sätt att skapa relation och att agera i klassrummet?

3.2 Intervju som forskningsmetod

Ordet intervju betyder egentligen ”mellan två synpunkter”, om ett utbyte av synpunkter mellan två personer som samtalar om ett visst ämne (Kvale, 1997). Kvale skriver även att i ett intervjusamtal lyssnar forskaren till vad människor själva berättar om sin livsvärld. I en intervju kan jag då få reda på informanternas egna uppfattningar om arbetssituationen. Jag valde den kvalitativa forskningsintervjun därför att metoden enligt Stukat är anpassningsbar och följsam och följdfrågorna används för att få svaren mer utvecklade och fördjupade (Stukat, 2005). Jag har gjort ostrukturerade intervjuer vilket innebar att jag har ett antal huvudfrågor (bilaga 1) som jag ställde till alla och efter huvudfrågorna, i den ordning situationen inbjöd till, ställde jag följdfrågor av typen: Kan du utveckla det vidare? (Stukat, 2005). Jag formulerade även frågorna på ett sätt som jag ansåg vara det lättaste för den intervjuade att förstå. Detta gav mig möjlighet att samspela med informanterna och att få så fullständig information som möjligt. Mitt antagande var att tio intervjuer borde utgöra tillräckligt underlag för tolkning och analys. Genom detta resonemang valde jag bort den kvantitativa forskningsmetoden. Jag ville inte vara helt styrd av ett fastställt intervjuschema som i strukturerade intervjuer eller en enkät utan jag ville använda mig av mer öppna frågeställningar. I exempelvis en enkät är frågorna fastställda innan och de ger få möjligheter till följdfrågor. Jag hade kunnat observera vid olika tillfällen i de olika handledningsgrupperna men anser att detta kunde ha stört den pågående processen i handledningsgruppen. Genom en intervju uppfylls min strävan att få ta del av informanternas upplevelse. De kan då berätta för mig om sina upplevelser.

3.3 Samtycke och sekretess

Bell (2006) betonar att innan intervjuarbetet startar ska man inhämta informanternas medgivande och de ska känna till syftet med arbetet och sina rättigheter. Vid den första kontakten jag hade med informanterna informerades de om syftet med arbetet. Det skedde antingen skriftligt eller muntligt beroende på hur kontakten togs. Jag informerade, i de allra flesta fall, även informanternas rektorer om att intervjuerna skulle göras. Alla informanterna var positiva till att bli intervjuade. Varje informant fick själv välja intervjuplats och det blev i

de flesta fall den intervjuades arbetsplats. Vid tre tillfällen genomfördes intervjun på en högskola och i ett fall i informantens bostad. I några fall skedde intervjuerna under kvällstid. Informanterna var informerade om att de uppgifter de lämnar under intervjun blir anonymiserade och därmed kan personen som lämnat en viss uppgift inte spåras. Två personer av informanterna ville bli intervjuade tillsammans. Jag godkände detta men hade i åtanke att detta kunde innebära en svårighet i analysen. Hur mycket informanterna påverkade varandra under intervjun är omöjligt att bedöma, men sannolikt har det skett.

3.4 Verifiering

Kvale (1997) använder ordet verifiering för att fastställa intervjuresultatets generaliserbarhet, reliabilitet och validitet. Undersökningen ska kunna göras om och därför har jag så tydligt som möjligt försökt att redogöra för hur jag har gått tillväga vad det gäller metoder och val. Reliabiliteten påverkas av de val och tolkningar som jag har gjort och som utgår från min egen förförståelse. Här har jag resonerat kring min egen förförståelse om handledning och om den har påverkat mitt resultat (Se vidare under kap. 3.7 Min bakgrund). Angående validiteten så har jag ställt mig frågan om jag verkligen har mätt det jag avsåg att mäta. Min pilotstudie visade att några frågor i frågeguiden behövde formuleras mer i linje med studiens syfte.

(se vidare under kap. 3.5 Information om min pilotstudie och utarbetande av intervjuguide)

Den omarbetade frågeguiden upplevde jag verkade mer till studiens syfte. Stukat skriver att när man har med människor att göra måste man alltid fundera över hur ärliga är informanterna. ”Det är inte otroligt att de ger osanna svar – mer eller mindre omedvetet” (Stukat, 2005, s 128). Utifrån ett systemteoretiskt synsätt så påverkas informanterna av olika faktorer som tex inställning till handledning, deras humör när de kommer till intervjun, deras inställning till mig som intervjuare, mitt sätt att ställa frågor och mitt kroppsspråk. Jag försökte att var medveten om detta och förhålla mig så neutral som möjligt. Generaliserbarheten handlar om för vem gäller egentligen resultatet? Gäller det endast för den undersökta gruppen? Mitt urval av personer till studien utgår från ”tillgång” till personer som haft handledning. Under rubriken urval till undersökningsgruppen redogör jag för hur urvalet till undersökningsgruppen gick till. Resultatet kan ha påverkats av att informanterna inte entydigt hade deltagit i liknande former för handledning. Några av informanterna har deltagit i grupphandledningsgrupper, några i individuell handledning och några har erfarenhet av båda typerna av handledning. Resultatet hade kanske även blivit annorlunda om undersökningsgruppen hade innehållit fler män eller om alla informanter tillhört samma

yrikesgrupp eller om de arbetat med samma ålderspar. Jag är medveten om att undersökningsgruppen i alla ovan nämnda avseenden spretar.

3.5 Information om min pilotstudie och utarbetande av intervjuguide

Jag gjorde först tre pilotintervjuer och inför dessa intervjuer hade jag skrivit en intervjuguide. Urvalet till pilotintervjuerna skedde genom att jag som utbildare till framtida grupphandledare gick ut med en allmän förfrågan, till den just då nyexaminerade gruppen handledare, om de ville delta i min pilotintervju. Tre personer svarade att de kunde tänka sig att delta. Syftet med pilotintervjuerna var till stor del att ta reda på om intervjuguiden motsvarade mina förväntningar. Jag ville få reda på om huvudfrågorna tillsammans täckte de viktigaste områdena för studien. Utifrån de svar jag fick från denna pilotstudie bedömde jag att några av frågorna måste preciseras ytterligare och några frågor måste omformuleras för att öka öppenheten samt att de behövde formuleras mer i linje med studiens syfte. Jag omarbetade således till viss del min intervjuguide (se bilaga 1). Denna intervjuguide är nu den som jag använde för mina intervjuer.

Jag har försökt att under alla intervjuerna skapa ett avslappnat klimat och få den intervjuade i rätt stämning (Hartman, 1998). Ett sätt för att möjliggöra detta var att jag spelade in alla intervjuerna via diktafon. Då behövde jag inte fokusera på att skriva av det som sades utan jag kunde ha full koncentration på informanten. Informanterna var givetvis alla medvetna om att intervjun spelades in via diktafon. Varje intervju tog ca 45 min. och avslutades med frågan om det var något jag hade missat eller som de skulle vilja tillägga. Varje intervju transkriberade jag sedan och skrev ut för vidare analys.

3.6 Urval till undersökningsgruppen

Denscombe (2000) skriver att de människor som ingår i urvalet har en tendens att medvetet väljas ut därför att de bl.a. har något speciellt att bidra med. De personer som ingår i min studie har alla deltagit i någon form av handledning och de arbetar alla inom skolan. Det är deras upplevelser av handledningen i skolan som är deras viktiga bidrag och som gjort mitt val av just dem. Det visade sig att det inte vara helt lätt att hitta personer som har eller har haft handledning i skolan. Jag inledde mitt sökande med att ta kontakt med några personer som deltagit i den grupphandledarutbildning som jag själv genomgått. Dessa personer startade upp grupphandledning i skolan direkt efter utbildningen. Det visade sig att grupphandledningen

var nedlagd på grund av som de uttryckte det ”brist på pengar”. Jag fortsatte därför mitt sökande.

Jag är medlem i Skolhandledarföreningen i Sverige och därigenom kom jag via mail i kontakt med en person som själv är handledare i skolan. Jag frågade denna person om hon kunde förmedla en kontakt mellan mig och några av de personer som ingått eller ingår i handledningsgrupper. Jag fick på detta sätt kontakt med fyra personer till min studie. Dessa fyra har följaktligen haft samma handledare och två av dem har ingått i samma handledningsgrupp. Genom min pilotstudie och den allmänna förfrågan till de nyexaminerade grupphandledarna kom jag i kontakt med ytterligare personer till min studie. Tre av personerna har haft handledning tillsammans och har således haft samma handledare.

I min studie har två personer deltagit i individuell handledning och inte deltagit i grupphandledning. Tre personer har både deltagit i individuell handledning och i grupphandledning. Processer i handledning kan vara olika beroende på om det är grupphandledning eller om det är individuell handledning och kan då inverka på upplevelsen av handledningen. Resultatet i min studie kan ha påverkats av detta. I efterhand kan jag se att det hade varit en fördel att snäva in undersökningen så att den endast hade omfattat personer som hade deltagit i grupphandledning. Detta för att kunna dra fler slutsatser om just grupphandledning och inte endast slutsatser för handledning i stort.

3.6.1 Informanterna i intervjustudien

De intervjuade är tio personer i åldern 33 till 60 år. De tio lärarna har alla fått någon form av handledning, individuellt eller i grupp. De arbetar i skolan från förskoleklass till gymnasiet, inom skola och särskola. Deras utbildningar är förskollärare, fritidspedagog, mellanstadielärare och grundskollärare 1-7. Fyra stycken har även en påbyggnadsutbildning som specialpedagog och en av dessa har även en handledarutbildning som påbyggnad på specialpedagogutbildningen. De arbetar alltså alla i skolan har gjort det mellan 5 och 32 år. (se tabell 3.1). Endast en person av de tio i studien är man. Jag hade velat ha fler män i studien för att få ett genusperspektiv. Upplever män och kvinnor ungefär liknade betydelse av handledning? En intressant fråga men den faller utanför ramen för denna studie. Att det endast blev en man beror på att det var svårt att hitta personer som hade haft handledning och av de jag påträffade var endast en man.

Tabell 3.1 Översikt över informanterna

Handledning, Individ- eller grupphandledning	Kön K=kvinn M=man	Grundutb. examensår	Påbyggnads utb. / examensår	Yrkesverk-samma år	Verksam i
Erfarenhet av både individ- och grupphandledning	K	1-7 lärare -92	specialped./ -06	12 år som lärare	grundskolan
Erfarenhet av grupphandledning	K	Förskollärare -90	Specialped/ -06 handledarutb. -07	16 år som förskollärare 2 år som specialpedagog	grundskolan
Erfarenhet av grupphandledning och att vara handledare till studenter ute på praktik	M	Fritidspedagog -79		28 år som fritidspedagog	grundskolan
Erfarenhet av grupphandledning	K	Förskollärare -85		22 år som förskollärare	förskoleklass
Erfarenhet av både individ- och grupphandledning	K	Förskollärare -70		37 år har arbetat både i grundskolan och förskolan	förskoleklass
Erfarenhet av individhandledning	K	Mellanstadie-Lärare -75		32 år som lärare, började arbeta i skolan som utbildad lärare	grundskolan
Erfarenhet av både individ- och grupphandledning	K	Fritidspedagog -86	Specialpedagog -98	12 år som fritidspedagog och 10 år som specialpedagog	gymnasiesärskolan
Erfarenhet av grupphandledning	K	4-9 lärare So / -02		5 år som lärare	gymnasiesärskolan
Erfarenhet av grupphandledning	K	1-7 Sv-So -92	Specialpedagog -02	16 år som lärare	gymnasieskolan
Erfarenhet av individhandledning	K	Gymnasielärare Karaktärsämnen -88		20 år som utbildad gymnasielärare, började arbeta i skolan som utbildad lärare	gymnasieskolan

I tabellen ovan visar jag på gruppen som en helhet. I min resultatredovisning kommer jag att beröra informationen i de delar ur denna tabell som är relevant för studien.

3.7 Min bakgrund

Jag har en bakgrund som specialpedagog och har aktivt arbetat som det i 15 år i grundskolan. Min specialpedagogutbildning har jag byggt på med en grupphandledarutbildning för skola och förskola. I grundskolan har jag arbetat med konsultativ handledning och

grupphandledning. Jag är nu utbildare av handledare och jag arbetar med handledning så min förförståelse av handledning är stor. Det är enligt Patel och Davidson (2003) en tillgång och inte ett hinder att ha förförståelse till det undersökta området. De nämner att det troligen är en fördel att ha förkunskaper och vara förberedd kring det område som ska studeras och att förförståelse är en utgångspunkt till förståelse. Det kan givetvis också vara ett hinder eftersom jag är övertygad om handledningens potential. Min egen uppfattning om handledning påverkar mitt sätt att ställa följdfrågor även om jag i så stor utsträckning som möjligt försöker att förhålla mig neutral. Tillförlitligheten (reliabiliteten) kan här diskuteras för kanske påverkades resultatet av detta. Resultatet hade kanske sett annorlunda ut om intervjuaren inte hade denna förförståelse.

3.8 Bearbetning

Jag har när jag bearbetade och analyserade mitt datamaterial utgått från Kvalles beskrivning av sju principer för hermeneutisk tolkning (Kvale, 1997 s. 51 och 52, Tablå 3:2). Kvale har hämtat dessa ur Radnitzkys analys av den hermeneutiska cirkeln och beskrivning utifrån litterära texters meningar. Kvale har dragit slutsatser för intervjutolkningens del med utgångspunkt i Radnitzkys beskrivningar. Jag fann således Kvalles beskrivning av de sju principerna och med hans slutsatser kring intervjutolkning mycket intressant och användbar för mitt analysarbete av intervjutexter.

3.8.1 Hermeneutisk tolkning av intervjutexter

Ett viktigt begrepp inom hermeneutiken är ”Den hermeneutiska cirkeln”. Tolkningen växer enligt Kvale fram i en cirkulär rörelse mellan helheter och delar. Nya helheter bildas, som framkommer utifrån delarna, som sedan bildar nya delar som bildar nya helheter osv. Förståelse av en text sker genom denna process. De enskilda delarnas mening kan förändra den ursprungliga meningen hos helheten som sen återigen kan förändra delarna som förändrar nästa helhet etc. Detta kan då även leda till ny förståelse som i sin tur blir förförståelse i kommande tolkningsansatser. Man kan tala om en hermeneutisk spiral som kanske mer rättvisande eftersom en cirkel är sluten men en spiral fortsätter och fortsätter. (Kvale, 1997)

Hermeneutisk tolkning innebär att man kan tolka texter efter sju principer (Kvale, 1997). Jag hänvisar här till Kvale och jag beskriver nedan med utgångspunkt för mitt arbete de viktigaste delarna av de sju principerna och Kvalles slutsatser för intervjutolkning (Kvale, 1997, s.51 och 52).

- Den första principen handlar om en ständig växling mellan delar och helheter
- Den andra principen innebär att tolkningen av en intervju upphör när meningarna i teman bildar rimliga mönster och ingår i en sammanhängande enhet.
- Den tredje principen betyder att man jämför helheten av tolkningen av intervjun med de enskilda uttalandena
- Den fjärde principen innebär att tolkningen ska hålla sig till innehållet i de enskilda uttalandena och försöka förstå vad de säger om den intervjuades livsvärld.
- Den femte principen innebär att intervjuaren måste ha god kännedom om temat för att kunna förnimma nyanser i de meningar som kommer till uttryck och i de olika sammanhang som meningarna kan ingå i.
- Den sjätte principen innebär att intervjuaren är medveten om att den intervjuade och intervjuaren tillsammans bestämmer resultatet utifrån egna förutsättningar och former för påverkan.
- Den sjunde principen innebär att varje tolkning medför förnyelse och kreativitet.

3.8.2 De sju principerna

Jag började med, som jag upplevde, det slitsamma arbetet att transkribera alla intervjuerna och de är i stor utsträckning utskrivna ordagrant. När jag transkriberade använde jag mig av ett tyskt transkriberingsprogram som heter F4 (audiotranskription.de). Det var ett intressant arbete och jag började genom detta arbete att ”känna” mitt eget material. Analysarbetet är alltså gjort efter det att insamlandet av datamaterial har skett, en så kallad analytisk induktion i motsats till grundad teori där man analyserar och samlar in samtidigt (Hartman, 1998). I kursiv stil skriver jag åter de sju principerna och därefter beskriver jag mitt sätt att bearbetade mitt datamaterial:

Den första principen handlar om en ständig växling mellan delar och helheter. Jag läste mina transkriberade intervjuer flera gånger och försökte då först förstå helheten i intervjuerna. Mitt första övervägde gällde om analysen skulle utgå från personerna eller frågorna. Eftersom studiens syfte är att ta reda på uppfattningen av handledning därför blev det frågorna som jag utgick från i min analys. Den gemensamma livsvärlden är skolan och i den livsvärlden ingår handledning. Om jag hade valt personerna hade utgångspunkten blivit mer personlig och utifrån t.ex. informanternas utbildning.

Med det som utgångspunkt försökte jag förstå delarna genom att dela upp frågorna med respektive svar från intervjuerna dvs. varje fråga fördelades var för sig med de tio personernas olika svaren under varje fråga. Jag kopierade följaktligen de transkriberade intervjuerna så att jag fick två uppsättningar. I den första uppsättningen hade jag fokus på helheten och varje intervju för sig dvs. intervjuerna läses i sin helhet med frågor och svar. I den andra hade jag fokus på frågorna ur frågeguiden och med frågorna som rubriker delade jag in de tio informanternas svar under varje fråga. Jag växlade därefter mellan att läsa *helheter* dvs. varje intervju för sig och *delar* dvs det indelade (grupperade) materialet (Patel & Davidsson, 2003).

Den andra principen innebär att tolkningen av en intervju upphör när meningarna i teman bildar rimliga mönster och ingår i en sammanhängande enhet. Här tolkade jag teman utifrån begrepp som framträdde tydligt, begrepp som är intressanta på det sätt de beskriver något som jag inte har frågat om eller begrepp som förekommer ofta.

Jag hittade rimliga mönster och skapade sex stycken teman.

- Tema ett:Handledning – form och innehåll
- Tema två: Individ-, grupp- och organisationsperspektiv
- Tema tre:Handledarens roll
- Tema fyra: Farhågor i handledning
- Tema fem: Frågeställningar
- Tema sex: Lärarrollen

Den tredje principen betyder att man jämför helheten av tolkningen av intervjun med de enskilda uttalandena. Ur de enskilda intervjuerna plockade jag fram citat, som jag tolkade, belyser de teman jag tagit fram.

Den fjärde principen innebär att tolkningen ska hålla sig till innehållet i de enskilda uttalandena och försöka förstå vad de säger om den intervjuades livsvärld. Här gjorde jag tolkningar över vad dessa uttalanden säger om skolan dvs de intervjuades livsvärld. Här studerade jag ur individ, grupp och organisationsperspektiv. Här belystes även det faktum att det ibland handlar om den intervjuades privata livsvärld. Yrkessituationen påverkar även hur jag bemöter andra när jag kommer hem.

Den femte principen innebär att intervjuaren måste ha god kännedom om temat för att kunna förnimma nyanser i de meningar som kommer till uttryck och i de olika sammanhang som

meningarna kan ingå i. Jag har stor erfarenhet av både handledning och skolans värld. Jag har både fått grupphandledning som lärare i skolan och gett grupphandledning och rådgivande handledning som specialpedagog i skolan.

Den sjätte principen innebär att intervjuaren är medveten om att den intervjuade och intervjuaren tillsammans bestämmer resultatet utifrån egna förutsättningar och former för påverkan. Jag var medveten om detta att jag påverkar informanterna och de påverkar mig och att jag tolkar de data jag fått in utifrån min referensram och mina erfarenheter trots att jag försöker att vara opartisk. Informanterna väljer de svar de vill säga till mig som intervjuare. Jag väljer de data jag presenterar i arbetet och mitt val av litteratur och utifrån litteraturen referenser är en form av partiskhet.

Den sjunde principen innebär att varje tolkning medför förnyelse och kreativitet. Jag försökte här att ställa mig frågan vad jag egentligen har kommit fram till? Det blev svaret som framgår av min diskussion och slutsats.

3.8.3 Struktur

För att få struktur på mitt sätt att bearbeta data har jag även bitvis förhållit mig till strukturen i Hartmans sätt att analysera kvalitativa data (Hartman, 1998). Hartman skriver att kvalitativa undersökningar kan ge intryck av att verka röriga och ostrukturerade och särskilt då i förhållande till kvantitativa undersökningar (Hartman, 1998). Men detta kan delvis vara en ”illusion” och att kvalitativ metodteori avgränsar olika steg som sedan avverkas för att undersökningen ska bli tillförlitlig och vetenskaplig (a.a.) Jag har läst och tagit till mig Hartmans beskrivning av strukturen kring analys av kvalitativa data genom att dela in i två moment och hitta teman, *begrepp* och *huvudteman*. Hartman skriver att en analys av kvalitativa data vanligtvis består av två moment. Det första är att kategorisera och koda datamaterialet och det andra är själva tolkningen (Hartman, 1998). Moment ett innebär att dela in informanternas svar i begrepp. Jag började tolka redan i moment ett för att hitta begreppen ur informanternas svar. Begreppen kategoriseras därefter. Jag valde att kalla dessa kategorier för teman. Moment två innebär då tolkning och för min del fortsatt tolkning och analys av datamaterialet. De olika kategorierna ska sedan sättas i relation till varandra. Jag satte de sex teman i relation till frågeställningarna i frågeguiden. Hartmans struktur att dela in analysen i två moment gjorde att jag fick en bild av och djupare förståelse för mitt material. Jag har alltså delat in min bearbetning av mitt datamaterial i två moment:

1. Temaområden: Databearbetning och tolkning genom att gå från helheter till delar och tillbaka igen och hitta nya helheter och delar etc. Jag fann här sex teman som jag redovisar med omfattningsrika citat från informanterna.
2. Huvudteman: Jag har här tagit fram vad jag anser som två huvudteman och jag fann dessa två teman intressanta därför att de inte alls berördes i mina frågeställningar i intervjuguiden. Jag har sedan analyserat dessa huvudteman med hjälp av tidigare forskning och litteratur kring handledning.

Övergripande och i huvudsak har jag alltså utgått från Kvale och de sju principerna men för att få bättre struktur har jag även påverkats av Hartmans sätt att strukturera upp analyser av kvalitativa data. Jag kommer att under följande två rubriker redovisa närmre hur jag har gått till väga.

4. Resultatredovisning och teman

Resultatredovisningen består av två moment; temaområden och huvudteman. I del 4.1 redovisar jag informanternas utsagor på ett mer objektivt sätt och i del 4.2 redovisar jag ett mer analyserande och tolkande avsnitt med anknytningar till tidigare forskning och teori. Stukat (2007) skriver att man gärna kan knyta an studiens resultat till andras forskningsresultat och till teorierna från litteraturgenomgången.

4.1 Temaområden

Jag kommer att under följande rubriker redovisa mitt resultat utifrån de tio intervjuerna. Resultaten är kategoriserade efter de sex temaområdena. För att tydliggöra resultatet har jag använt mig av många och omfattningsrika citat ur intervjuerna. I detta kapitel låter jag på detta sätt informanterna komma till tals som stundom brukligt är inom hermeneutiken.

4.1.1 Tema ett:Handledning – form och innehåll

Alla informanterna har haft pedagogisk handledning utifrån det faktum att de har haft en pedagog som handledare. Syftet med handledningen har enligt informanterna inte alltid varit klart uttalat. Jag har under litteraturbearbetningen i kapitel två redovisat att begreppet handledning kan stå för många olika saker i skolans värld. När informanterna i studien ska beskriva vad handledning är för dem så talar de om både innehåll och form i handledning. Innehållet ska bygga på erfarenheter och det kan vara något man upplevt under dagen eller under den tid som varit från föregående gång. Formen bygger på struktur och några informanter betonar med struktur avsatt tid som inte ska fyllas med något annat som tex. att vikariera och de menar även att handledningen gärna kan vara obligatoriskt. Risken på skolor kan vara att det annars kan bli motsatt verkan och att tanken lätt kan bli *vad är det här för strunt, varför ska jag lägga tid på det*, menade en informant.

... jag för min del skulle vilja ha handledning egentligen varje vecka, att det skulle vara obligatoriskt, både individuellt och i grupp då tror jag att man hade lyft, annars blir det bara det här ältandet, tjetet med kollegor, skvallret och vad tycker du om den, för det är ju sånt man pratar om, sen finns det ju också pedagogiska diskussioner när man ger råd och tips

...för mig är handledning reflektion, tid för reflektion, att få avsatt tid, den här tiden har jag tid att fundera och vrida och vända på det som jag har funderat på, att få möjlighet att få andras synpunkter på det man lyfter, att få komma vidare i tankarna, att inte ha bara sina egna ... oftast så hjälper det att bara sätta ord på det men ibland behöver man andras infallsvinklar också i det

...blev styrkt i att jag faktiskt kan mitt jobb och att jag är professionell på det här och har jobbat i så många år och inte låta någon ta det ifrån mig, helt enkelt, jag litar ännu mer på min kompetens, tycker jag.

Informanterna tar även upp att kan man under arbetstid bearbeta en jobbig situation genom att få kollegornas stöd och samlade erfarenheter är det en stor vinst och ytterligare en vinst kan vara att ”problemet” sen inte behöver följa med hem till middag eller sänggående. Några av informanterna betonar detta att komma ifrån bearbetningen av problem just under nattetid eller vid sänggående och ser det som en stor möjlighet att ha handledning under arbetstid.

Spelar handledning någon roll? På denna fråga svarar informanterna att handledning har en avgörande betydelse för hur de sen bemöter eleverna och genom de olika kollegornas reflektioner får de ökade kunskaper om eleven och hur eleven agerar i olika situationer. Här kan man få en möjlighet att se eleven ur någon annans perspektiv och även få syn på sitt eget sätt att bemöta.

....för att det var ju ofta diskussion med de här barnen som man inte riktigt viste hur man skulle hantera, vi hade något barn som vi hade jätte svårt att tycka om och innan man erkände det för sig själv och sen la fram det och erkände det för andra .... jag tänker speciellt på den här flickan som var så svår att tycka om där vi kom på att vi skulle bemöta henne på ett helt annat sätt än vi hade gjort tidigare och hur hon vände i det när hon fick ett annat bemötande och då började man ju tycka om henne också .....

Informanterna talar om betydelsen av handledning för att få tillfälle att reflektera över sin praktik och sitt förhållningssätt. Syftet kan då vara kompetensutveckling vilket i sin tur förväntas leda till utveckling av den pedagogiska verksamheten.

4.1.2 Tema två: Individ-, grupp- och organisationsperspektiv

Informanterna är i sina svar överens om att handledningen indirekt påverkade eleverna och de är även överens om att den största förändringen sker hos dem själv. I handledningen finns utrymme för att diskutera det som påverkar oss som individer, individnivå, men också om sådant som påverkar utifrån organisationen, verksamheten. Syftet kan också vara att utveckla samarbetet i personalgruppen, gruppnivå, och utifrån det syftet påverkar det oss på både individ- och organisationsnivå. Jag har här delat in citaten utifrån dessa tre perspektiv – individ-, grupp- och organisationsperspektiv.

Individperspektiv – personlig utveckling

Nedanstående citat utgår från individen och den personliga utvecklingen. Informanterna beskriver ett sätt att vidareutveckla yrkesprofessionen genom att titta på sig själva och på hur sättet att förhålla sig och handla påverkar undervisningen samt relationerna med eleverna och kollegorna. I följande citat talar informanterna om empati, vikten av bekräftelse och medvetenhet.

...på ett sätt och det här låter kanske lite konstigt, men min attityd blev lite tuffare, för att jag lät inte deras bekymmer gå lika djupt in i mig, ...vilket typiskt kvinnligt kanske att man är så empatisk, det låter ju som nästan som om det var motsatt verkan att få handledning, men för mig var det så att de barnen som far illa de bär man sig med hem på något konstigt sätt, ... men att försöka och begränsa det med och se att det jag gör här, det gör jag här och det kan betyda otroligt mycket de minuterna som är positiv förstärkning men att det inte hjälper att jag går och tar med det hem och eller att jag tycker så synd om dem så att jag inte kan vara så strukturerad som jag vill vara mot just de där ”stulepellarn” som behöver det, så för mig var det nästan att tuffa till mig lite grad, jag har då den läggningen så klart att jag tar på mig, tills jag blir utmattad, och det behövde jag lära mig att sätta stopp, mmm, så det tyckte jag att det påverkade min yrkesroll

...ja, jag har ju alltid varit väldigt glad, men jag blev mycket mer dämpad och ledsen. När man då får sån push, så att säga, att man duger som man är liksom, då blir ju livet lite lättare och då blir man ju lite gladare automatiskt, det får en sån spinnoffeffekt,- alla behöver egentligen ha någon form av, man kan säga

coachning, ...vi är dåliga på att klappa varandra på axeln... ja, det är nästan så att vi ibland letar fel hos varandra

...det var just det här, den här positiva coachning, att man inte var så värdelös som man själv tror

Handledning menade informanterna kan även ge en ökad handlingsberedskap och medvetenhet.

...jag kan befinna mig i samma situationer igen, och känna att jag reagerar inte likadant i alla fall, jag har lärt mig att , jag har vuxit som person, jag har den erfarenheten i mig, sen att jag kan göra dumma saker igen, samma sak igen, då kan jag ändå säga att ... ja, jag vet om det i alla fall .. att jag är mer medveten

Grupperspektiv-personalgrupp

Handledningen kan även ha betydelse för personalgruppens utveckling. De relationer som finns mellan kollegor visar sig också i det samarbetsklimat som finns på arbetsplatsen. I studien framkommer det att handledningen har betydelse för teambuilding och för relationer i gruppen men även för arbetet med eleverna. Informanterna uttrycker att det är viktigt att få bekräftelse och feedback på att man duger och att det man gör är rätt från arbetskamrater. De citat som följer här nedan har en karaktär att beskriva ett samspel och ett bemötande i arbetsgruppen dvs. att syftet är att öka förståelsen för varandra i arbetsgruppen och få bekräftelse från varandra i arbetslaget.

...ett bollplank kan man väl säga, också nåt som svetsar samman arbetsgruppen/teamet, man lär känna varandra väldigt väl och då tänker jag inte privat utan hur man fungera, vad man har för kompetens

...vi blev mer samsynta i hanterandet av de barn som vi tyckte var svåra eller som vi inte riktigt visste hur vi skulle närma oss eller bemöta

... att tänka efter lite granna och nollställa sig själv, vad kan jag göra för att detta ska bli positivt, alla kan inte älska alla ...men det viktigaste är att man ska respektera varandra och det är A och O egentligen jag är inte den som dömer

folk, man får aldrig gå ut och fördöma någon, det är fel, utan jag ska tänka efter vad kan jag , vad har jag gjort i denna situationen, vad har min andra kollega gjort för att det har blivit så här, man måste rannsaka sig själv och försöka se

Informanterna påtalar här vikten av ett salutogent förhållningssätt. Att se vad som krävs för att utveckla och se möjligheter samt uppleva positiv förstärkning.

Organisationsperspektiv

Informanterna talar om behovet av bekräftelse och att behovet även gäller bekräftelse från ledningen. Relationer till ledningen på arbetsplatsen kan få betydelse för kvaliteten i arbetet med eleverna. Informanterna påtalar även att det är av stor vikt att skolledare vet vad handledning är och att handledningen påverkar verksamheten.

...det är just det här coachningen, precis som ett fotbollslag när de har förlorat så har de en coach, som peppar, det är just det att man blir peppad upp-peppad lite så, du kan, du klara detta, om en rektor hade förstått hur mycket det betyder, så skulle de säga det hundra gånger om dagen, till varje de mötte, därför att det ger ju styrka så att vi gör rätt till barnen, för de behöver ju det jätte mycket , det är ju det det går ut på, att coacha dem, och då ska man ju vara en glad coach, det ska liksom kännas äkta, man ska inte le med munnen och ha sorg i ögonen, nej, det ser barnen

...man märker när man har grupphandledning att det händer något i verksamheten, det blir levande hela tiden det man arbetar med

Två av de intervjuade påtalade stress som en vanlig frågeställning. Om att hela tiden få pålagor, dels nerifrån och en del uppifrån, dvs. dels från föräldrar och dels från ledningen på skolan och ibland från samhället. Det handlar till stor del om tid, att prioritera i tid, för att vi inte hinner med allt.

...att vi ibland måste ta bort saker som vi alltid gjort men i år med denna barngrupp så fungerar inte det

... stressar vi ner så stressar barnen ner. Så det är ju vi som står för stressen här...om man säger det vi gör och överför det till barnen

Informanterna förmedlar här att det gäller att ur ett organisationsperspektiv titta på hur arbetsplatsen ska upplevas som mindre stressande.Handledningen innebär då till stor del att få hjälp med att ställa sig vid sidan och fundera över vad är bäst för verksamheten och barnen. En informant menade att det var angeläget att plocka fram det som var viktigt och som de i arbetslaget ville ge barnen och då skala bort en del av dessa måsten som de många gånger faktiskt själva hade byggt upp.

4.1.3 Tema tre: Handledarens roll

Informanterna betonar att handledarens sätt att utöva handledarrollen har betydelse för hur processen i handledningsgruppen utvecklar sig. Handledaren har även ansvar för att det systemteoretiska perspektivet tillämpas dvs. genom att hjälpa den som har frågeställningen och övriga i gruppen att se att alla företeelser hänger samman och påverkar varandra ömsesidigt.

... det en väldigt professionell handledare som försökte bena upp detta att var och en fick tala om hur man tänkte och hur man tyckte och hur man ville ha framtiden, det var liksom inte meningen att någon skulle liksom pekas ut att det var dens fel, att går man in i en sån grej så får man inte lov att säga att det var du eller det var jag eller det var dennes fel utan det är en grej som har hänt och då får vi jobba utefter det och sen får vi se framåt. Jag menar man ska ju inte se i backspegeln och se bakåt utan man ska se framåt och det var så vi försökte bygga upp detta igen och det blev en positiv bit av det men det berodde väldigt mycket på att handledaren är professionell

...att inte vi gick omkring och ältade detta,... detta tog så mycket av vår arbetstid, absolut, ... det var med lättnad man gick ifrån handledningen, nu arbetar vi framåt

En av informanterna påtalade att det är otroligt att det är sådan kraft i ord... att det är lite farligt också ibland. Som handledare menade hon måste man väga sina ord väldigt noga så att man inte med orden sätter igång något i verksamheten. Ord uppfattas olika och det är viktigt

att man som handledare med frågor och sammanfattningar utreder och tydliggör olika betydelser.

Händelser i klassrummet kan beröra samspelet mellan både pedagog och elev men också samspelet mellan två pedagoger. Om händelsen berör samspelet mellan två pedagoger så finns det ofta en meningsskillnad mellan pedagogerna och då kan handledning ges utifrån ett konfliktperspektiv i personalgruppen. Informanterna påtalade att resultatet är beroende på handledaren och att det krävs en handledare som har struktur och som lyssnar. Resultatet är inte att det ska finnas eller hittas en lösning utan resultatet är en process inom dig.

...det är viktigt att man måste försöka bena upp om det är konflikthantering, hur kan man gå in och göra det bättre, en handledning ska ju inte göra att det blir sämre, utan det ska försöka bygga upp igen, så att det ska bli positivt

... några stycken i en grupp och att man har någon form av problematik kanske som man tillsammans ska hitta en lösning på utan att handledaren ska ge svaren, utan handledaren ska få oss till att hitta en lösning eller se en lösning, det är inte alltid att det blir en lösning men man kanske kan se annorlunda på problematiken när man går därifrån från olika vinklar liksom...processen fortsätter även när jag kommer ut från rummet

4.1.4 Tema fyra: Farhågor i handledning

Handledningens syfte kan vara att öka samspelet i personalgruppen och motverka eller tonar ner konflikter. Det kan också bli ett forum där lärare bekräftar varandras felaktigheter istället för att konfrontera dem och påtala problem i undervisningssituationer.

... handledning kan ju också vara negativ, om man inte är en bra handledare så blir det ju negativt .. det blir ingen bra handledning av det, det händer ingenting och det sker ingen process ...det är väl lite det man är rädd för

...där var många som tänkte till efter handledningen, där var många som gick ut och tror jag jobbade på ett annorlunda vis, men det kan ju också vara tvär om, det beror på handledaren

Här påtalas en farhåga att om alla i ett arbetslag tycker illa om en elev så kan detta också förstärkas i handledning. Ett samsynt negativt sätt att hantera ett barn kan ju då förstärkas. Man fortsätter att arbeta på det sätt som man alltid gjort. Det kan hanteras av en professionell handledare som är målinriktning i samtalet och kan lyfta detta till ett tänkande just på en professionell nivå, som en informant menar, att påverkan då blir att ändra uppfattningen.

4.1.5 Tema fem: Frågeställningar

I handledning tar man ofta upp frågeställningar som på något sätt vållar bekymmer eller oro.

... det handlar ju väldigt sällan om varför man inte kunde lära sig verb i svenskan, det är ju oftast situationer som händer, jag har nog aldrig varit med om det andra...

I intervjuerna framgår det att informanterna är överens om att de flesta frågeställningar på något sätt handlar om och berör elever som inte fungerar, föräldrar och pedagoger. Det handlar oftast om samspelet mellan elev och pedagog, mellan föräldrar och pedagog eller alla tre samt mellan pedagog och pedagog. Som ett resultat av handledningen kan svaret bli vad läraren kan göra istället. Som en frågeställning/dilemma upplever de intervjuade ofta att det är aktuella händelser i tex klassrumssituationer eller händelser kring utvecklingssamtal.

...det fanns ett mönster, det var ju oftast om problem runt om elev...

...man går igång på lite olika beteende och har svårare för vissa slags humörställningar hos eleverna, om man gör det medvetet för varandra så kan man ju hjälpa varandra också i det

...ja, för ofta var det ju klassrumssituationerna som vi tog upp och då är det ju samspel det handlar om - vad gör jag som får någon elev att trigga igång på någonting, vad är det en elev gör som får mig att trigga igång - hur ska jag hindra det och vad ska jag göra istället

4.1.6 Tema sex: Lärarrollen

Informanterna är i huvudsak överens om att det viktigaste är att som lärare bekräfta eleverna. I lärarrollen ingår interaktion i klassrummet och ord som lyssna på, förståelse för, bry sig och

tycka om återkom här som svar hos flera av de intervjuade. En av informanterna nämnde att hålla gnistan vid liv och se glädje i ögonen hos barnen och en annan påtalar betydelsen av att eleverna når målen.

...när man läser på en lärarutbildning så är det ganska ämnesfokuserat många gånger, det är först när man kommer till klassrummet som man förstår hur mycket samspel det är och det har man inte diskuterat så mycket ... så det är ju en jätte stor bit, jag tror inte alla är medvetna om det innan utan, man gillar ett ämne så tycker man om barn och ungdomar också, ja, då blir man lärare och då har man liksom inte heller förstått hur viktig den här processen är inne i klassrummet. Det är så mycket mer, ja, jag tror att det är jätte viktigt, det ska utvecklas hela tiden, det gör man inte själv utan i handledning med kollegor, det är minst lika viktigt som att man sitter ner på ett bestämt möte vid en viss tid, det ena förtar inte det andra liksom, det behövs både ock

...det är ju att få barnen/eleverna att känna att de har förmågan och kan, lära sig, att de vill lära sig och att det är ens rättighet, hur man lär sig, att det inte bara kommer, man måste kämpa lite själv, den glöden, att hitta vad deras styrka är

...att du respekterar elev eller har respekt för individen ... att man är ödmjuk inför elev, att jag respekterar att de har ett eget liv eller en tro på att det ska fungera, att vilja den här människan väl man tror på att de kan göra saker

Personliga egenskaper som glad och pigg räcker inte, enligt skolverket, som beskrivning av eleven i omdömet i skolans IUP och åtgärdsprogram. När en av lärarna själv ska berätta om vad som är viktigast i läraryrket kommer de personliga egenskaperna fram hos lärare. Spelar det någon roll om läraren är glad? Ja, enligt den intervjuade som nämnde detta så hade det stort värde för henne. Hon kände att hon tappade glädjen i arbetet och att det påverkade eleverna negativt. Hon blev som hon själv uttryckte det "en sur gammal lärare". Och vem vill ha en sådan som lärare? Handledningen påverkade hennes sätt att vara och hennes sätt att bemöta eleverna, föräldrarna och andra lärare. Handledningen blev ett forum där hon kunde ta upp svårigheter kring relationer och bemötande och få ventilera detta.

Informanterna uttrycker även att få fokusera på det positiva och inte det negativa som så ofta tar över. De menade att det är lättare att ta till sig och ta åt sig kritik och klagomål och att då i

handledning få upp ögonen och fokusera på det som är bra och istället tala om hur många barn och föräldrar som är nöjda och att detta oftast är flertalet. De upplevde att detta blev en tankeställare och gjorde att arbetet blev mer utvecklande och positivt.

4.2 Huvudteman

Jag fann två resultat som visade sig i studien utan att jag ställde någon direkt fråga om det. Man kan säga att dessa huvudteman inte alls berördes i mina frågeställningar i intervjuguiden eller följdfrågor under intervjuerna. De två huvudteman som framkom tydligt som ett resultat är att handledning handlar om att utveckla sitt eget *bemötande* och att resultatet i handledningen påverkas av *handledarens kompetens*. Jag kommer att bearbeta de två huvudteman och sätta dessa i relation med den intervjuades livsvärld dvs. skolan och till viss del det egna hemmet. Jag anknyter även till tidigare forskning, teoribildningarna och till litteraturen i kapitel två.

4.2.1 Bemötande

I detta arbete är bemötande ett centralt begrepp. En informant uttryckte det så här: *"vad gör jag som får någon elev att trigga igång på någonting, vad är det en elev gör som får mig att trigga igång - hur ska jag hindra det och vad ska jag göra istället"*. Öqvist (2003) beskriver detta ur ett systemteoretiskt perspektiv; när människors uppfattning om världen ändras, då ändras även vår uppfattning om oss själva. Öqvist använder sig av systemteorins sätt att betrakta världen, snarare än en faktisk beskrivning av världen. Hartman (1998) beskriver ur ett hermeneutiskt synsätt där man *"försöker man tolka människor som själv försöker tolka världen de lever i"* (Hartman, 1998, s 13) En individs livsvärld är världen som personen uppfattar den och tolkar den så att världen blir meningsfull (Hartman, 1998) Både systemteorin och hermeneutiken betraktar världen utifrån människors olika sätt att se på den. De utgår från att vi tolkar världen utifrån oss själva och våra erfarenheter. I reflektionen i handledning kan vårt sätt att både se på oss själva och att se på vår omvärld ändras. Vi reflekterar tillsammans med andra och får då deras erfarenheter och deras syn på situationen. De frågeställningar som tas upp i handledningen utgår från deltagarnas behov och ingen frågeställning är *"för liten"*. Informanterna i studien betonar att om det inte är den egna frågeställningen som belyses så tar man den till sig och funderar över sitt eget sätt att bemöta. Man får en handlingsberedskap i olika situationer och både Åberg (2007) och Näslund (2004) berör att de är intresserade av mer långtgående resultat av handledningen. Några av informanterna nämner att de fortfarande bär saker från handledningen de tänker på. De sätter

fortfarande saker som togs upp i handledningen för länge sen i relation med nya händelser i klassrummet.

Ur ett systemteoretiskt och salutogent perspektiv kan man säga att bemötande från ledningen på arbetsplatsen får betydelse för kvaliteten i arbetet med eleverna. Insyn och delaktighet i viktiga beslut på arbetsplatsen påverkar lärarnas trivsel som i sin tur påverkar bemötandet till eleverna. Blir man dåligt informerad av ledningen kan det upplevas som att bli ignorerad och trampad på och det blir då svårare att etablera goda kontakter med eleverna (Gjems, 1997).

Bemötandet från ledningen påverkar läraren som påverkar eleven - eleven påverkas av lärarens sätt att bemöta som påverkas av ledningens sätt att bemöta. Systemen påverkar alltså varandra och förhållningssättet har stor betydelse. En av informanterna menar att hade rektor förstått hur mycket den positiva förstärkningen och bekräftelsen betyder så hade rektorn sagt det hundra gånger om dagen. Gjems (1997) påtalar att lärarnas trivsel påverkar bemötandet till eleverna.

Informanterna beskriver precis som Normell (2008) och Persson & Rönnerman (2005) att i handledningsgruppen har man möjlighet att skildra vardagshändelser som man behöver berätta om för att närmare förstå och då få en möjlighet att diskutera vardagens arbete med en utomstående. I studien framkommer även det, som Åberg framhåller i sin forskning, att handledning i skolan kan innebära att man får större förståelse för varandras sätt att tänka och att relationerna stärks. Informanterna betonar även att handledningen ger större förståelse för elevens sätt att tänka och större förståelse för elevens sätt att agera och att de utvecklar sitt eget sätt att bemöta eleven. De beskriver, fast på olika sätt, att deras bemötande gentemot eleverna blir annorlunda efter handledningstillfällena. Detta är något som återkommer i intervjuerna. Här nämns även större förståelse för föräldrars sätt att tänka och uppträda.

Näslund och Granströms (1998) påtalar att frågeställningarna i hög grad handlar om relationer kring kollegor och skolinterna frågor och att endast cirka en fjärdedel av frågorna handlade om elevfrågor. Informanternas svar i min studie stämmer i högre grad med vad Näslund och Granström beskriver, som deras förväntade resultat, dvs att frågeställningarna i hög grad handlade om elever, föräldrar och personer i elevernas närhet. Informanternas frågeställningar utgår i hög grad från dem själva och deras relation med andra.

Åberg (2007) framhåller att arbetslivet präglas av stora krav och hög förändringstakt och handledningen även kan vara ett återhämtningsställe. Informanterna lägger även stor vikt vid detta. Handledningen kan vara ha en ”containerfunktion”, en ventil. En informant uttrycker det som att kunna ge uttryck för det man går omkring och bär på och att få utlopp för det i

handledningen. En annan uttrycker det som att få ”vräka av sig”. Att vid ett handledningstillfälle tala om hur svårt det är att tycka om en speciell elev eller hur svårt det är att bemöta just den föräldern. Att det ibland bara kan ge en tillfredsställelse att få säga det, att det ofta hjälper bara med att få sätta ord på det men att det ibland även behövs andras infallsvinklar. Handledningen blir ett sätt att hantera olika sorters känslor. Med läraryrket är det som med mycket annat ju mer man lär sig ju svårare blir det. Informanterna med många yrkesverksamma åt bakom sig tycker att handledning är viktigt. En av informanterna betonar detta att även om man har arbetat i många år så är svaren inte givna utan tvärt om – man har upplevt hur olika elever är och att de alla behöver olika sätt att bemötas. Det gäller att, som Moira von Wright (2002) anser, att ur det relationella perspektivet förstå en elevs handlingar i relation till det aktuella sammanhanget. I grupphandledning är det också av stor vikt att vars och ens erfarenheter belyses och ger utrymme för den enskilde att ur dessa erfarenheter hitta ett eget sätt att bemöta.

4.2.2 Handledarens kompetens

Ur ett systemteoretiskt och salutogent perspektiv kan man säga att handledares sätt att positivt ”coacha” i handledningen kan ha betydelse för läraren som sen kan ha betydelse i mötet med eleven. Informanterna påtalar behovet av positiv bekräftelse vid handledningstillfällen och betydelsen av positiv bekräftelse till elever som svar på vad som är det viktigaste i läraryrket.

...det var just det här, den här positiva coachning, att man inte var så värdelös som man själv tror

...Det är ju viktigt att få eleverna att känna att de har förmågan och kan... att de tror på sin förmåga... att hitta vad deras styrka är”

De olika systemen, handledningsgruppen och gruppen i klassrummet, inverkar på varandra. Precis som nämnts ovan i del 4.2.1 så påverkar systemen på olika sätt våra handlingar. Handledarens kompetens påtalas i flera av intervjuerna. Det är av stor vikt menar de flesta informanterna att handledaren ”vet vad hon gör”. Handledaren måste skapa ett bra klimat för samtal. Handledningen är inte något som generellt är bra i sig utan handledningen är beroende av kvaliteten på det arbete som utförs av handledaren (Lauvås & Handal, 2001). Persson menar att handledaren utgår från sin ideologi och sitt ställningstagande men vet inte om dessa stämmer överens med gruppen (Persson & Rönnerman, 2005). I handledningen ska gruppen

analysera och ta ställning till komplicerade frågor och handledaren ska leda denna process. Här blir bilden komplicerad. Bladinis (2004) avhandling visar på betydelsen av att som handledare vara medveten om att leda ett samtal kan handla om en viss makt. Handledarens sätt att handleda påverkar lärarnas sätt att reflektera under och efter en handledning. Det finns en styrka i handledningen att samtalet i handledning kan påverka deltagare att ändra uppfattning. Detta framkommer även i studien där informanterna (se tema fyra 4.1.4) beskriver detta som både positivt och negativt.

I både Näslunds (2004) och Åbergs (2007) studier framkommer vikten av handledarens roll. Näslund betonar att det är viktigt att förväntningarna på handledningen är uttalade så att handledningens syfte stämmer överens med deltagarnas och handledarens förväntningar. Handledaren måste vara tydlig i uppstarten och då tydliggöra både sina egna förväntningar och deltagarnas förväntningar och för en fortsatt handledning hitta ett syfte med handledningen som passar alla. En informant i min studie nämner förväntningar och påtalar då att det är väldigt viktigt att handledningen motsvara förväntningarna.

I Lendahls Rosendahls och Rönnermans (2005) studie framkommer att ett dilemma är tilltron till handledaren. De nämner att det krävs ett förtroende i mötet mellan handledare och lärare för att ett djupare utbyte av tankar och reflektioner ska ske. Om det finns en hierarki i arbetslaget - hur ska handledaren förhålla sig till hierarkin i personalgruppen?

”Ska handledaren avslöja maktspelet i arbetslaget?” (Persson & Rönnerman, 2005, s. 149)
Ska handledaren acceptera arbetslagets system eller ska handledaren ta egen ställning? (a.a.)
En medveten och tydlig handledare krävs för ett salutogent, hälsofrämjande, resultat och för att en trygghet ska uppstå i handledningsgruppen. Informanterna nämner handledarens roll vid flera tillfällen under intervjuerna. De nämner att även strukturen måste vara tydlig t.ex. avsatt tid för handledning, att antalet tillfällen upplevs som tillräckligt många samt inga vikariat under dessa tillfällen. I Åbergs (2007) studie framkommer det att rektorer upplever att handledning kan motverka utbrändhet. En informant uttrycker att ”empatin ibland tar överhand och att man måste sätta stopp ibland annars blir man ju alldeles förstörd till slut”. Informanterna nämner även att det är viktigt att i handledningen under dagtid få bearbeta händelser så att inte allting tages med hem. Dessa båda delar, att få hjälp med att sätta stopp och inte ta oron med sig hem, är dilemman som informanterna nämner kan bearbetas i handledning.

5. Diskussion och slutsats

I detta kapitel redovisar jag en resultatdiskussion med specialpedagogiska perspektiv, en metoddiskussion och ett slutord. Jag nämner även här några förslag till fortsatt forskning.

5.1 Resultatdiskussion och specialpedagogiska perspektiv

Jag har delat in diskussionen i två delar med rubrikerna Lärarroll och personlig utveckling ochHandledarrollens utveckling.

5.1.1.Lärarroll och personlig utveckling

Handledning kan ha många olika syften och i litteraturen kring grupphandledning betonas kompetensutveckling och skolutveckling. Genom detta arbete har jag ställt mig frågan har handledning någon betydelse för lärarrollen? Resultatet i detta arbete pekar på att handledningen upplevs vara en möjlighet för personlig utveckling som i sin tur höjer lärarens kompetens som då påverkar verksamheten vilket kan bidra till skolutveckling. Åberg (Kroksmark & Åberg, 2007) bestyrker detta och skriver att handledningens fokus kan vara skolutveckling eller kompetensutveckling samt att handledningen fokuserar på handlingar i praktiken som prövas och omprövas för att utveckla verksamheten och bidra till yrkesmässig växt och utveckling. Även Lendahls Rosendahl & Rönnerman (2005) håller med om detta och säger att handledningen är ofta ett inslag i kompetensutveckling som i sin tur är ett led i utveckling av verksamhet. De är överens om att handledning kan bidra till kompetensutveckling. Alexanderson (2007) beskriver det så här: lärarens kunskap utvecklas först efter det att kunskapen har tydliggjorts av henne själv. Det innebär att den praktiska kunskapen först blir synlig i reflektion och att det behövs att praktiker reflekterar tillsammans över den egna verksamheten för att förändra sitt beteende. Det förväntade resultatet genom reflektion är att lärare blir medvetna om sitt handlande och motiven för detta. Näslund (2004) är inne på samma linje och påtalar att handlednings syfte "... är inte att öka den vetenskapliga kompetensen utan att bidra till ökad insikt om och större säkerhet i det dagliga arbetet" (Näslund, 2004, s. 157).

Utifrån Alexanderssons, Åbergs och Näslunds uttalanden samt informanternas svar i denna studie upplever jag att handledningen till största delen är en möjlighet att bli bekräftad i de kunskaper jag har om mig själv. I bekräftelsen växer vi i vår personliga utveckling som utvecklar vår kompetens samt vår yrkeskunskap och utifrån det har handledningen betydelse för hur lärare bemöter eleverna i klassrummet. Jag tror precis som Alexandersson (2007)

menar att man först måste reflektera över sig själv och sina handlingar innan man kan omsätta och eventuellt bli medveten om andra sätt att hantera en situation. Genom att i handledningen reflektera kan man lära känna sig själv och få handlingsberedskap för nya möten och situationer. Med en systemteoretisk ingång i handledningen betonas vikten av *relationer mellan människor* (Gjems, 1997). I möten mellan människor skapar vi relationer och handledning i skolan är, menar även Åberg (Kroksmark & Åberg, 2007), att man får större förståelse för varandras sätt att tänka, att skillnader utjämnas och att relationerna stärks. Jag upplever för att kunna skapa goda möten mellan människor krävs av vi analyserar de tillfällen där vi möts och i dessa möten funderar över vad det är som skapar goda möten och mindre goda möten. Så här säger Alexandersson att ”det viktigaste för en riktigt bra lärare är att ha ett uppriktigt och djupt intresse för varje enskild elev – att vilja möta eleven där han eller hon befinner sig.” (Björvall, 2007, s. 94). Alexandersson fortsätter med att den här kompetensen går att lära sig och även att utveckla. Både internationell och svensk forskning visar att en av fem de viktigaste egenskaperna hos lärare är just ”förmågan att vilja möta ‘den andre’” (Alexandersson i Björvall, 2007, s. 96). Antonovsky å sin sida menar att ett salutogent synsätt och förhållningssättet KASAM båda är resultat av individens samspel med sin omgivning och som även dessa kan påverkas. Jag kan då konstatera att ett ha ett djupt intresse för varje elev och ett positivt förhållningssätt är något vi *kan* påverka och förändra. Vi kan aldrig förändra andra men vi kan förändra oss själva och genom vårt förhållningssätt påverka andra att vilja förändra sig själv. Detta kan upplevas som en positiv spiral där varje del inverkar på varandra. Denna spiral kan påminna om en hermeneutisk spiral där påverkan mellan delar och helheter hela tiden växlar. Handledning betraktar jag som ett sätt att förändra oss själva genom att se oss själva och våra handlingar med andras ögon. Genom att utgå från ett systemteoretiskt synsätt blir slutsatsen den samma: människor i system påverkar varandra och vi ser hur mycket av det som vi placerar hos individen som egentligen kontrolleras av sammanhanget runt omkring. På detta sätt kan man säga att handledningen påverkar lärarnas sätt att skapa relation, bemöta och att agera i klassrummet och då sammanlänkas förhållningssätt, handledning och personlig utveckling.

Jag var på min systerdotters konfirmation nyligen och då sa prästen, fritt tolkat av mig, ungefär så här ”*nu har ni lärt er en hel del om samspel och hur ni bör vara mot varandra men just nu finns det bara i hjärnan låt det även komma ner till ”hjärtat” det vill säga låt det bli verklighet i praktiken*”. Jag funderade över att vi alla vet hur vi ska göra men ändå i en verklig situation så gör vi inte det. Vi vet rent teoretiskt precis hur vi ska göra i tex. bemöta elever och

föräldrar men i praktiken blir det ibland på ett annat sätt. För att bli reflekterande praktiker behöver vi reflektera med andra. De frågeställningar som tas upp i handledning kan visa på de situationer vi har behov av att reflektera kring och som vi upplever som dilemman. Bateson beskriver det så här:

”Alla vet (eller borde veta) att man inte kan lära sig att dansa bara genom att läsa en bok. Det krävs också verkligen erfarenhet av att dansa, något som en bok absolut inte kan beskriva. Det är övning som gör att man kan sätta samman bitar av instruktioner till att forma mönster” (Bateson, 1987, s 163).

Man kan säga att handledning är ett sätt att lära genom att reflektera, får du bekräftelse och tid för reflektion så är det också lättare att bekräfta och ge tid till reflektion. På samma sätt som Bateson menar så kan man inte lära sig att reflektera genom att läsa en bok utan det behövs träning. På frågan vad som är det viktigaste i läraryrket framkom att just att tycka om eleverna, att bekräfta eleverna, glädjen att vilja vara med eleverna och att se elevernas möjligheter inte bara hinder. Jag upplever att man kan säga att handledning kan vara ett forum med tid för reflektion som då kan bli ett redskap för att utveckla den professionella lärarrollen.

5.1.2. Handledarrollens utveckling

Det som blev påtagligt i mina intervjuer och som till viss del förvånade mig var de handleddas tankar och funderingar kring handledarens kompetens. Jag har upplevt att handledda i handledningsgrupper oftast inte reflekterar över min ”uppgift” som handledare. Att de, som jag upplever det, i allmänhet har tankar kring att jag endast sitter där och fördelar ordet och på andra sätt ser till att strukturen vidmakthålls. Informanterna i studien påtalar däremot vikten av att en handledare ”vet vad hon gör”. De upplever att handledarens kompetens är viktig för deras process i handledningen. Att det i hög grad är handledarens förhållningssätt som påverkar gruppen. I Näslunds (2004) studie och Perssons (1999) projekt framgår det att handledaren är en viktig person och att handledarens synsätt påverkar gruppen. Näslund (2004) menar att resultatet i handledningen påverkas om handledaren har fokus på uppgiften eller processen. Handledarens sätt att ställa öppna och utvecklande frågor och det salutogena förhållningssättet (Antonovsky) att utveckla reflektioner kring möjligheter istället för svårigheter. Har handledaren ett salutogent synsätt som reflekterar och stödjer de hälsofrämjande faktorerna eller ett patogent synsätt som utmanar och konfronterar de negativa? Tankar som då väcktes hos mig är vikten av handledarens kompetens och hur

högskolornas utbildningar betonar specialpedagogen och dess fördjupade kompetens som kvalificerade samtalspartner. I examensordningen (SFS 2007:638) för specialpedagoger nämns inte ordet handledning utan beskrivningen är att ”studenten ska visa fördjupad förmåga att vara en kvalificerad samtalspartner och rådgivare i pedagogiska frågor för kollegor, föräldrar och andra berörda”. Kanske beror detta på att begreppet handledning är svårt att definiera. Jag funderade över vad det innebär att vara en kvalificerad samtalspartner. Jag har här inget svar men frågan ställs. Man måste ha en grundlig teoretisk förankring av det man arbetar med och de teoretiska begreppen bör vara kända för att kunna bli en kvalificerad handledare menar Gjems (1997). Man måste vara medveten om vilka faktorer som påverkar ett handledningstillfälle. Profession i handledarrollen upplever jag har betydelse för att handledning ska kunna bli ett redskap för att utveckla den professionella lärarrollen.

5.2 Metoddiskussion

Jag valde hermeneutiken som metodologisk slutsats. Hermeneutiken passar mitt sätt att se på världen ur ett utifrånsperspektiv och mitt sätt att se på systemteori och salutogent synsätt. Jag hade, före detta arbete, kunskap om systemteori och salutogent synsätt och när jag genom detta arbete fördjupade mig i hermeneutiken så anser jag att de tre till vissa delar stämmer överens med varandra. Jag har använt mig av kvalitativ forskningsmetod och gjorde tio ostrukturerade intervjuer med lärare i skolan. Mitt syfte med intervjuerna var att informanterna skulle berätta om sina erfarenheter av handledning. Jag hade tio formulerade huvudfrågor med mig till varje intervju och ställde sedan följdfrågor för att kunna utveckla och fördjupa svaren ytterligare. Med hjälp av intervjuerna kunde jag få reda på lärares upplevelse av handlednings resultat. Eftersom jag spelade in varje intervju kunde jag tillförlitligt koncentrera mig på informanten. Inom hermeneutiken är det helheten som är det väsentliga men det är delarna som gör helheten begriplig. För att förstå informantens livsvärld ville jag genom huvudfrågorna förstå helheten men med hjälp av följdfrågorna förstå delarna som då gör helheten begriplig. Jag upplevde intervjun som en bra metod för detta ändamål. Om jag hade använt mig av kvantitativ forskningsmetod så hade det varit svårt att ställa följdfrågor på grund av att i en enkät är frågorna redan fastställda. Nackdelar med en intervju kan vara att informanten påverkas av intervjuarens sätt att ställa frågor, klädsel, bemötande och förhållningssätt. Jag var medveten om detta att jag påverkar informanterna och de påverkar mig och att jag tolkar de data jag fått in utifrån min referensram och mina erfarenheter trots att jag försöker att vara opartisk. Informanterna väljer de svar de vill säga till mig som intervjuare. Jag väljer de data jag presenterar i arbetet och mitt val av litteratur och utifrån

litteraturen referenser är en form av partiskhet. Jag försökte även att vara så neutral som möjligt vad det gällde klädsel. Intervjuarens kön och ålder kan även inverka på informantens svar. I detta fall är jag kvinna och mina informanter är till större delen kvinnor. Om detta påverkade resultatet är omöjligt att svara på.

5.3 Förslag till fortsatt forskning

Genom detta arbete har jag fått uppslag till nya frågeställningar för fortsatt forskning. Jag nämner genusperspektivet och frågan om män och kvinnor upplever ungefär liknade betydelser av handledning. Det hade även varit intressant att få veta mer om hur de olika universiteten och högskolorna, i utbildning till specialpedagoger, betonar handledning och handledarens kompetens. Idag finns inte ordet handledning med i examensordningen för specialpedagoger och speciallärare. Ett tredje förslag är kring behovet av fortsatt forskning kring handledda lärargrupper.

5.4 Slutsats

Har handledning någon betydelse för lärarrollen?

Med systemteoretisk synsätt i handledning kan handledningen bli ett salutogent, hälsofrämjande, arbete. Min slutsats utifrån denna studie är att lärare har en upplevelse av att handledningen de fått ta del av har betydelse för hur de bemöter eleverna i verksamheten. Den personliga utveckling som sker genom handledning kan göra att pedagogen bemöter på *ett annat sätt* i en skolsituation, handlingar i praktiken prövas och omprövas. Handledningen kan därför sägas vara en möjlighet för kompetensutveckling som kan bidra till utveckling för verksamheten. Jag utgår från det systemteoretiska perspektivet och vikten av relationer mellan människor och händelser. För att utveckla yrkeskompetensen behövs det en medvetenhet om betydelsen av lärarens förhållningssätt i klassrummet. Om inte tillvaron är begriplig, hanterbar och meningsfull för läraren är det svårt att göra tillvaron begriplig, hanterbar och meningsfull för eleven. När lärare upplever att de inte har kontroll över tillvaron så är det svårt att skapa en trygg klassrumssituation och då kan det bli svårt att handskas med eleverna.

I dagens samhälle kan det upplevas vara svårare för människor att hitta sammanhang och mening och då är handledningstillfällena ett utmärkt forum för att begripa, hantera och se det meningsfulla i arbetet på skolan. Något som vi säger ibland är att ensam är stark och en skillnad mellan nu och förr som Normell (2002) betonar är att vi idag inte tror att en lärare ensam kan hitta de miljöer där lärandet sker bäst. Lärarens roll och förutsättningar har

förändrats. Förr var skolan regelstyrd men skolan idag är målstyrd och dess uppgift är att hjälpa eleven fram till den kunskap den behöver (Normell, 2002).

Handledning kan vara ett redskap för att utveckla den professionella lärarrollen och kan även vara en möjlighet att förändra lärmiljön för elever i behov av särskilt stöd.

Referenslista

Alexandersson, Mikael (2007) *Tankens krönika tillbaka mot sig själv* (Artikel i Pedagogiska magasinet nr 1, 2007) Stockholm: Lärarförbundets tidskrift

Antonovsky, Aaron (1991) *Hälsans mysterium* Stockholm: Natur och Kultur

Bateson, Gregory (1987) *Angels fear Towards an epistemology of the Sacred* New York: Macmillan Publishing Company

Bell, Judith (2006) *Introduktion till forskningsmetodik* Lund: Studentlitteratur

Bergem, Trygve (2000) *Läraren i etikens motljus* Lund: Studentlitteratur

Bjärvall, Katarina & Blombäck, Robert (2007) *De livsviktiga berättelser om lärare* Lärarförbundet

Bladini, Kerstin (2004) *Handledning som verktyg och rum för reflektion En studie av specialpedagogers handledningssamtal* Doktorsavhandling Karlstads Universitet

Denscombe, Martyn (2000) *Forskningshandboken - för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskapen* Lund: Studentlitteratur

Egidius, Henry (2006) *Pedagogik för 2000-talet* Stockholm: Natur och Kultur

Examensordningen (2007) för Speciallärare och Specialpedagoger (SFS 2007:638)

Gjems, Liv (1997) *Handledning i professionsgrupper* Lund: Studentlitteratur

Grundskoleförordningen (2006) kap 5 § 1, 1994: 1194 2006: 205

Hagström, Ulf , Redemo, Eva & Bergman, Lena (1998) *Låter sig skyddsänglar organiseras* Folkhälsoinstitutets rapport !998:41 Stockholm: Förlagshuset Gothia

Hartman, Jan (1998). *Vetenskapligt tänkande Från kunskapsteori till metodteori* Lund: Studentlitteratur

Holmberg, Ulla (2001) *Handledning i praktiken Om hur man skapar en lärande process* Uppsala: Konsultförlaget

Kroksmark, Tomas & Åberg, Karin (red.) (2007) *Handledning i pedagogiskt arbete* Lund: Studentlitteratur

Kvale, Steinar (1997) *Den kvalitativa forskningsintervjun* Lund: Studentlitteratur

Lauvås, Per & Handal, Gunnar (2001, 2:a upplagan) *Handledning och praktisk yrkest teori* Lund: Studentlitteratur

Lendahls Rosendahl, Birgit & Rönnerman, Karin (2000) *Dilemmafyllda möten: Erfarenheter av pedagogisk handledning i samverkan mellan skola och högskola* (IPD-rapport nr 16) Göteborg: Göteborgs universitet, Institutionen för pedagogik och didaktik

Lendahls Rosendahl, Birgit & Rönnerman, Karin (2002) *Handledning av pedagogiskt yrkesverksamma: En utmaning för skola och högskola*. (Forskning i fokus, nr 4) Stockholm: skolverket

Lendahls Rosendahl, Birgit & Rönnerman, Karin (2005) *Med fokus på handledning i skolors förändringsarbete* (Artikel i Pedagogisk forskning i Sverige, nr 1 s 35-51) ISSN 1401-6788

Läraryrket (2008) *Lärarens handbok* Lund: Studentlitteratur

Normell, Margareta (2002) *Pedagog i en förändrad tid – om grupphandledning och relation i skolan* Lund: Studentlitteratur

Normell, Margareta (2008) *Från lydnad till ansvar Kunskapssyn, känslor och relationer i skolan* Lund: Studentlitteratur

Malmgren, Lise-Lotte (2004) *Specialpedagogen framträder – ett dramaturgiskt perspektiv på en yrkesroll* Malmö Högskola, magisteruppsats

Näslund, Johan (2004) *Insyn i grupphandledning Ett bidrag till förståelse av ett av de människobehandlande yrkenas hjälpskap* Linköpings Universitet

Näslund, Johan & Granström, Kjell (1998) *Professionell utveckling hos lärare genom handledning* Linköpings Universitet, FOG Rapport nr. 40

Patel, Runa & Davidson, Bo (2003) *Forskningsmetodikens grunder Att planera, genomföra och rapportera en undersökning* Lund: Studentlitteratur

Persson, Sven (1999) *Utveckling genom handledning* Rapporter om utbildning nr. 3 1999 Malmö Högskola

Persson, Sven & Rönnerman, Karin (2005) *Handledningens dilemma och möjligheter* Lund: Studentlitteratur

Skolverket (2002) *Att arbeta med särskilt stöd – några perspektiv* Stockholm: Liber

Skolverket (2008) *Allmänna råd och kommentarer Den individuella utvecklingsplanen med skriftliga omdömen*

Steinberg, John (2006) *Ledarskap i klassrummet* Malmö: Gleerups

Stigendal, Mikael (2002) *Den gode socialvetenskaparen* Lund: Studentlitteratur

Stukát, Staffan (2005) *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap* Lund: Studentlitteratur.

Öquist, Oscar (2003) *Systemteori i praktiken* Stockholm: Gothia

Bilaga 1 Frågeguide

Frågor:

1. Vad är handledning för dig?
2. Beskriv kort hur dina handledningstillfällen har sett ut
3. Hur upplever du innehållet i handledning?
4. Beskriv vad du upplever att handledning leder till?
5. Upplever du att handledningen påverkar din roll som lärare?
6. Vad upplever du att de flesta frågeställningar handlar om?
7. Vad upplever du som viktigast i läraryrket?
Påverkas detta i handledning?
8. Spelar handledning någon roll på skolor idag?
9. Är det något jag har missat? Är det något du vill tillägga

Kön:

Lärare i:

Utbildad år:

Antal år som yrkesverksam utbildad lärare:

This document was created with Win2PDF available at <http://www.win2pdf.com>.
The unregistered version of Win2PDF is for evaluation or non-commercial use only.
This page will not be added after purchasing Win2PDF.